

Utvärdering av det svenska stödet till kulturen i Moçambique 1997–2000

Kajsa Pehrsson

**Avdelningen för Demokrati
och Social Utveckling**

Utvärdering av det svenska stödet till kulturen i Moçambique 1997–2000

Kajsa Pehrsson

Sida Evaluation 02/04

**Avdelningen för Demokrati
och Social Utveckling**

This report is part of *Sida Evaluation*, a series comprising evaluations of Swedish development assistance. Sida's other series concerned with evaluations, *Sida Studies in Evaluation*, concerns methodologically oriented studies commissioned by Sida. Both series are administered by the Department for Evaluation and Internal Audit, an independent department reporting directly to Sida's Board of Directors.

Reports may be *ordered* from:

Infocenter, Sida
S-105 25 Stockholm
Telephone: (+46) (0)8 795 23 44
Telefax: (+46) (0)8 760 58 95
E-mail: info@sida.se,

Reports are also available to *download* at:

<http://www.sida.se/evaluation>

Kortversion av originalrapport: Avaliação do Apoio Sueco à Cultura em Moçambique 1997–2000. (Sida evaluation 2002:03)

Author: Kajsa Pehrsson.

The views and interpretations expressed in this report are the authors and do not necessarily reflect those of the Swedish International Development Cooperation Agency, Sida.

Sida Evaluation 02/04

Commissioned by Sida, Avdelningen för Demokrati och Social Utveckling

Copyright: Sida and the author

Registration No.: 1999-4963

Date of Final Report: November 2001

Printed in Stockholm, Sweden 2000

ISBN 91-586-8701-7

ISSN 1401-0402

SWEDISH INTERNATIONAL DEVELOPMENT COOPERATION AGENCY

Address: S-105 25 Stockholm, Sweden. Office: Sveavägen 20, Stockholm

Telephone: +46 (0)8-698 50 00. Telefax: +46 (0)8-20 88 64

Telegram: sida stockholm. Postgiro: 1 56 34-9

E-mail: info@sida.se. Homepage: <http://www.sida.se>

Innehållsförteckning

Executive summary	1
Bakgrund	13
Utvärderingen	13
Kultur och utveckling	13
Finansieringsformer	14
Kulturprogrammet 1997–2001	14
Moçambiques kulturpolitik	16
Institutionella förändringar och budget	17
Ministeriets femårsplan	17
Administrativa frågor	18
Resultat av biståndssamarbetet	18
Museiavdelningen	18
Monumentavdelningen	19
Institutionsutveckling inom Kulturministeriet	19
Författarförbundet (AEMO)	20
Musikerförbundet (AMMO)	20
Konstnärsgruppen Núcleo de Arte	21
Kulturhusen	21
Jämställdhetsteater	24
Kulturstödets betydelse	25
Kulturens roll i demokratiseringsprocessen	25
Decentralisering	25
Institutionell bärkraft	26
Ekonomisk bärkraft	26
Geografisk spridning	27
Verksamhet för barn och ungdomar	27
Jämställdhet	27
Fattigdomsbekämpning	28
Kostnadseffektivitet	28
Det svenska stödet jämfört med andra givares	29
Erfarenheter för framtiden	29
Rekommendationer och förslag för framtiden	30
Allmänna rekommendationer	30
Särskilda rekommendationer	32
<i>Kultur för barn och ungdomar .....</i>	<i>32</i>
<i>Att återge det moçambikanska folket dess historia .....</i>	<i>33</i>
Annex 1 Terms of reference for the evaluation of Swedish support to culture in Mozambique 1997–2000	35

Executive summary

Background

Sida supports culture in Mozambique since the end of the 1980's, mainly through the Ministry of Culture (MoC). The twinning project between Beira and Gothenburg (Sweden) led to a long-standing collaboration between the Cultural Centres in the two cities, which later continued as a part of the sector programme. In the ministry, the Departments of Museums and Monuments, respectively, as well as the Archive for Cultural Heritage, ARPAC, have got funding during the 1990's. The MoC has also got support for capacity building projects and institutional development. Funds were allocated to the associations of writers and musicians, and to the association of painters and sculptors. The most well known theatre in the country, Teatro Avenida, was the first cultural institution to get support from Sida.

The evaluation

The Swedish support to culture has not been evaluated during the last five years. In order to get an independent view of the programme, Sida commissioned an evaluation of the period 1997–2000. The overall aim of the evaluation was to analyse whether the support has contributed to building up domestic capacity and long-term sustainability in the field of culture. The study should also assess the results and the relevance of the support in relation to the objectives for Swedish development co-operation with Mozambique, as outlined in the country strategy and in relation to Sida's action programmes. The evaluation should give an input to the new country strategy for Mozambique for 2002–2007 and produce practical and concrete recommendations for possible future support to the sector.

The study was carried in March–April 2001 and it covers 16 of the 20 projects. The analysis is based on documentary and archival information and semi-structured interviews with stakeholders mainly in Mozambique, both at central level in the MoC and in the decentralised administration, museums, Cultural Centres, etc.

Culture and development

Culture has been closely linked to the political development since Mozambique's independence in 1975. Another tendency is the strong influence from Portugal, the former colonial power, since many of those who hold positions in today's Mozambique went to school during the colonial time. After independence many students were sent to study in the socialist countries. This complex history has led to an idealisation of European culture, with its classical ballet, classical music, and sophisticated literature and art.

In Mozambique, as in other countries, different cultures coexist although they are in sharp contrast, which creates some tensions. The culture of the sophisticated elite is not the same as the culture of the people; the traditional rural cultural expressions are very different from urban people's culture and young people have cultural preferences far different from those of the older generations.

Culture has also been influenced by political fluctuations. A few years after independence the government started a national campaign to collect all kinds of examples of traditional culture. The campaign lasted for four years, and ARPAC was created as a special archive to keep all the material. But since 1983 most of the material is stored and has not attracted much interest. This is an illustration of the ambiguity of the cultural policy: Which cultural heritage is worth promoting and preserving and who should benefit from culture?

Portuguese is the official language in Mozambique, but mother tongue of a very tiny educated minority. This leads to a feeling of alienation before the language among school children and youth and among those who want to use the language for telling a story, as a literary tool, in the public debate, etc. The freedom of expression almost becomes an illusion when a message must be formulated in the second language, and it is striking that many people, including professionals, use an extremely formal language without any spontaneity. School children fail in school because of the Portuguese, but only lately, the Ministry of Education has decided to introduce instruction in primary school in some of the African languages.

The Mozambican government uses a very broad definition of culture. It comprehends practically everything in human life from the cradle to the grave: rites and traditions, all creative activities, the institutional superstructure of society, the material culture and built environment, ideas, values, belief and religion. Among the leading people in the cultural field (at ministry level and among artists) one can observe a certain self-criticism today regarding the previous cultural policy, e.g. concerning attitudes towards the traditional culture. There is a growing understanding that traditional and popular forms of culture must be preserved in a prudent way, to prevent them from being transformed into meaningless folklore. It is unavoidable that the rapid social change with all its modern gadgets and commercialism will lead to a “cultural erosion” and perhaps even contempt for the national culture. The MoC and all those who are going to implement the cultural policy will have to tackle these problems with open eyes and flexibility. On the other hand, the young artists are creating a fusion culture with both modern and traditional expressions – in music, dance, theatre, art – and the attitude must be open and positive to the emerging talents.

Financement

During the 1990's the main part of the support to culture was financed through the country frame for Mozambique. The Cultural Centres, Teatro Avenida and some smaller projects received what is called direct support. From 1997 the whole programme is part of the country frame. Most of the projects receive allocations from the Mozambican government budget, but only enough to pay salaries for permanent staff and not always for operational costs.

Mozambique's cultural policy

The essential principles and objectives of the government's cultural policy are based on the Mozambican constitution, which gives all citizens equal right to benefit from culture in all its aspects. Some specific objectives are the integration of national cultural values into school curricula and improvement and consolidation of the decentralised administration. Civil society shall be granted space to actively contribute and develop culture. The state is responsible for promoting artistic and intellectual creativity and for laws of the protection of copyright.

The programme for support to culture

The programme for support to culture is well in line with the overall objectives of Swedish international co-operation. The importance of a decentralised distribution of resources is underlined in the country strategy for the period 1996–2001. The concentration to the southern parts of the country must be avoided, and Sida shall try to reach the poor in the central and northern provinces. Swedish support has also the ambition to contribute to a more open and tolerant society with a free debate. Democracy and gender equity are all embracing objectives that are naturally integrated in the support to culture.

The more specific aims are to support

- the efforts to make Mozambican history and culture known to the citizens;
- the development of the national museums and the Department of Museums, mainly through staff training;
- the efforts to preserve historical monuments;
- the institutional development and decentralisation of the MoC;
- the artists' associations;
- the activities in the Cultural Centres addressing children and youth and networking among the Centres;
- the efforts to achieve gender equity

As appears, Sida has supported a programme with a broad range of activities mainly implemented by the MoC and its departments and institutions, with a budget totalling 18 MSEK for the period 1997–2001. There is no decision regarding whether the Swedish support to culture should continue beyond the year 2001.

Three of the most important museums in the country are included in the evaluated programme: the Museum of Art in Maputo, the Ethnological Museum in Nampula and the Regional Museum in Inhambane. The Island of Mozambique (*Ilha de Moçambique*), inscribed on the World Heritage List, has a small budget for 2000–2001 for restoration of its museums and historical monuments. Another area is the protection and conservation of national monuments, such as archaeological sites, rock paintings and historical buildings and places, both from the colonial times and from the liberation struggle. Support to Cultural Centres (*Casas de Cultura*) in five provincial capitals constitutes the largest part of the programme. This component also includes the Cultural Centre in Västra Frölunda, Sweden, which has had an advisory and pedagogical role, mainly at the Cultural Centre in Beira. (The collaboration started during a twinning project between Beira and Gothenburg.) The MoC has got funding for institutional development and capacity building. The artists' associations are included in the programme, as well as Teatro Avenida with a play on women's rights.

Findings

Most of the projects are relevant to the identified needs and to Mozambique's cultural policy and priorities, as well as to Swedish goals and principles for support to Mozambique. The results are positive in all essential aspects, especially in view of the fact that no less than twenty projects have shared the budget. The programme has gradually fulfilled the aims, although some of the long-term development objectives such as promoting democracy, tolerance and gender equity still require a process of profound and balanced social and political change to materialise. Yet, there is no doubt that the programme has contributed to develop the sector and its most important institutions and to form a basis for further progress.

Museums

The three national museums have had an increase of visitors and received 55,000 people during 1999. Both the Museum of Art in Maputo and the Ethnological Museum in Nampula organise pedagogical and leisure activities for children, e.g. painting workshops, and collaborate with schools. This is not only an important stimulation for the children, but also vital for the museums as a means to create a habit among young to visit museums. Both museums keep a high standard, with good collections and nicely organised exhibitions. (The museum in Inhambane was not included in the field trip.)

Unfortunately, the Museum of Art has no funds for acquisitions, but even more remarkable is that it has no budget for current expenditure. Systems for fire protection and climate control have been set up with Sida funds, but their future maintenance cannot be guaranteed without external funding. Still, the Swedish support has made working conditions in the museums easier, and today there is a small, but professional and rather experienced staff able to develop the existing museums and help creating new ones in the future.

Monuments

During the period under review the Department for National Monuments concluded mapping and investigation of the old urban centre of Inhambane, of the buildings of the Ibo Island and of some monuments in Maputo. Furthermore, all the officers from the province and district administrations participated in seminars on protection and conservation of monuments and on inventory and classification methods.

Together with the provincial government of Nampula, the Department is responsible for the total restoration of the Island of Mozambique (*Ilha de Moçambique*). The whole island is in decay and in need of a concerted action to repair and rebuild the housing areas and the social facilities. Restoration of monuments, upgrading/rebuilding of the infrastructure (including the old bridge to the island) and protection of the delicate natural environment of the island will also be included in plan. The Department has made a thorough revision of the special law for *Ilha de Moçambique*, which is finally ready for government approval.

The Department of Monuments is working in a well-organised and systematic way. Through seminars and field-work (archaeology, mapping, etc.) the specialists from the Department go on raising the awareness of colleagues in the provinces and districts and among people in the local communities, who, in reality, look after and protect most of the historical monuments.

Institutional development of the Ministry of Culture

The MoC, like the rest of the public administration, has a reduced number of staff with an academic degree and those few are mainly concentrated at the central level. It is thus a long-term task to build up an efficient and specialised staff of civil servants to implement a cultural policy that includes everything from traditional rhythms and oral history to historical urban centres and a World Heritage site. The capacity building components have, so far, been helpful for the departments of the MoC included in the programme, as well as for the decentralised entities, even though a lot remains to be done to make the cultural bureaucracy work satisfactorily.

The artists' associations: AEMO, AMMO and Núcleo de Arte

Apart from some important exceptions, Mozambican literature has not had a very impressive development after independence. The Portuguese language is a kind of straitjacket for those who want to tell a story in today's Mozambique. In spite of this, there are quite a number of writers in the country and most of them are members in the Writers' Association, AEMO.

The association has passed through some difficult moments of internal problems, which has led to discredit in society and among donors. The new board of directors has made efforts to reorganise work and external activities. Yet, as many other associations in Mozambique, AEMO is totally dependent on external funding. The support from the members is limited, and so are the activities.

Most of the Sida budget was used by AEMO to repair the office in Maputo and to publish a few books per year. One can question the priorities, since a lot of money and energy goes to building and to international contacts, while the planned literary and cultural activities for the general public and the support to writers in the provinces seem less important.

A young generation of musicians is making music one of the most fascinating cultural areas. They create music where traditional elements are merged into pop and rock. At the same time, the traditional music maintains its role in society. The musicians' association, AMMO, is supposed to develop and disseminate music as a means to defend and strengthen the national unity, e.g. through collecting and preserving the musical heritage. It also serves as a kind of trade union and job agency for its members. AMMO has also mainly used the Sida funds to repair its building and to equip a rehearsal studio. The association is institutionally weak and has only a few individual members in some of the provincial capitals. It is hardly representative for the young musicians that do not seem to need it or even know about it.

The third association, Núcleo de Arte, organises painters and sculptors. It has 300 members, of which around twenty the outdoor space adjacent to the office as their studio. Also in this case funds have been used to repair the building. Some of the members are excellent artists – there is an interesting development among the painters – but the association as such suffers from similar problems as the other two, although it seems to have a slightly better network outside of Maputo.

All the associations are vulnerable and lack long-term sustainability, as they are heavily dependent on external funding. Strangely enough, there seems to be no discussion about how to become self-sustainable, and rely upon the members to strengthen the organisations. These associations are used to government subsidies (mainly during the one-party time) and donor funding, but times have changed and they need to learn how to cut their coat according to the cloth.

Cultural Centres – Casas de Cultura

The Cultural Centres work with children and young people, i.e. the main target group for the Sida support. All Centres work along the same lines, with non-formal courses in art, music, song and dance, home economics and other topics. They house amateur theatre groups – usually the *Casa de Cultura* is the only place where people can gather after school or work – and although resources are scarce their instructors often succeed in stimulating the young groups to achieve very good results. The groups usually work with community theatre that takes up problems such as health education (incl. HIV/AIDS), electoral information, rights issues, etc.

The field visit included three of the Centres included in the programme, i.e. those in Nampula, Beira and Maputo, and the *Casa Velha* (the Old House) in Lichinga, which is a community-based association.

Department of Stage Performance Arts

DAC, the Department of Stage Performance Arts (which has very broad definition in this case) has been assigned the task of co-ordinating and supervising the Cultural Centres. The Department has organised two training seminars for the directors of Cultural Centres, and a third seminar is supposed to take place during 2001. DAC has extravagant plans compared to the budget, with very big seminars, and it seems not have analysed the needs and priorities very carefully.

One of DAC's most important tasks is the elaboration of regulations for the Cultural Centres, as part of the state administration. The lack of regulations has hampered the development of the Centres, since, according to the MoC, it has not been possible to allocate government funds to them without a legal framework. After several years, the document has been finalised for approval by the government. (Yet, it is not clear why some Centres have received funds while others have not. There seem to be no transparent criteria for budget allocation.)

Maputo (Alto-Maé)

The basic activities are the same as in the other Centres, but Alto-Maé has its own dance troupe and a small art gallery. The Centre still suffers the consequences of embezzlement of funds a couple of years ago and the new management has had to cancel planned activities, i.e. a seminar on gender equity.

Like many other institutions, this Centre suffers from the established policy that cultural activities shall be free of charge for all. The Centre has a permanent staff of dancers and musicians, but not enough government (or municipality) funding to maintain its staff. This implies that the Cultural Centres, like other cultural institutions dependent upon donor funding, have limited or no possibilities to improve their financial sustainability without going against government policy.

Nampula

The poorest Centre of the three visited has a team of very dedicated instructors able to create an enthusiastic atmosphere among the children and teenagers. The song and dance group and the theatre groups (one for small children and another for older children) have a good quality, and are often invited to perform in the districts and elsewhere in the north. The Nampula Centre is an example of how to create an institution with tiny resources: the Centre does not even have a roof, but activities go on, although in a small scale. The new management has sorted out some rather serious administrative blunders from a previous period and new routines and better internal control have been established.

Beira

The Centre in Beira, like the Centre in Maputo, is "rich" in comparison to the others. This *Casa de Cultura* was created already in 1967 and is the oldest in the country. It has received a lot of support during a ten-year period, both through the twinning project and from Sida. But the Centre has also collaboration with the Danish NGO IBIS which includes technical assistance and equipment. As an example, IBIS recently installed a recording studio that is supposed to be the most sophisticated in the country. The Centre is functioning well, no question about it, but in spite of its resources (presently funds from Sida and support from IBIS) there are certain tendencies of bureaucratisation and stagnation. The activities are the same each year, the theatre is too expensive to rent for many of the music or theatre groups and there are no ways for the young "users" to participate in planning of the activities.

Still, independently of these shortcomings, this Cultural Centre lives up to its name: Theatre groups perform here, painters exhibit here and many classes are taught each day. It is, thus, an important meeting place for young people in the city. But also this "rich" and comparatively well-equipped Centre is struggling with lack of funds, with a beautiful building in bad conditions and in urgent need of repair, etc.

Västra Frölunda, Sweden

The twinning between the municipalities of Beira and Gothenburg has finished, but the Cultural Centre in Västra Frölunda has, since 1998, an assignment to continue its support to the Cultural Centres, which, to a certain degree, includes the other four Centres in the Sida programme. The Swedish project leader collaborates with DAC as an adviser and directly with the Centres. The visited Centres appreciate this support, as they interpret it as an institutional collaboration and not a one-way transfer of know-how.

The Cultural Centre in Beira is the focus of theatre development in the city. Frölunda has particularly supported the groups of theatre amateurs (of which some are as good as professional groups) through workshops organised by their drama teacher. The budget did not allow the realisation of a planned workshop for female actors, and the more active work with the Centre in Nampula was postponed as well. During 2000 there was only one more important activity, the SAMPORIA workshop in Sweden, where four Mozambican artists participated together with other African and European artists.

Gender equity theatre – Teatro Avenida

Teatro Avenida, with the group Mutumbela Gogo, has received Swedish support during almost fifteen years. During the period under review it got funds for one special project, a play on gender equity meant to inspire women's emancipation and to inform about women's rights and obligations in society. The play was performed in some of the African languages so that everybody could understand. 37,000 people saw the play (of which 14,000 in Maputo). In the provinces, Mutumbela Gogo held theatre workshops, as the play was performed by amateurs who used their mother tongue. According to Mutumbela's own evaluation, the play was well received by the public. This confirms that theatre is an important form of culture, able to reach out and engage all kinds of people, including those who do not read and write or understand Portuguese, who have an interest to learn and to take part in the debate.

The relevance of the support to culture

Culture's role in the democratisation process

Although not all the objectives have been reached, the support to culture has undoubtedly been relevant and important. Mozambique is still a nation in political transition, with a rapid ideological change, not least in the state apparatus. It is, thus, too early to know whether culture has contributed to the democratisation of society or not, or, at least, created some awareness among people of the need for democratisation.

Decentralisation

Both the MoC and Sida want to promote decentralisation of the public administration, which is also linked to the general democratisation. However, this issue seems not to have been taken seriously by the MoC – not only because there are not enough resources to strengthen provincial and local structures. Decentralisation must be based on democracy and confidence in the “peripheral” administration. It must be well prepared, have enough staff and budget and a transparent and simple system of rules to follow. And, last, but not least, the most indispensable ingredient is the political will.

Institutional sustainability

It is clear that Swedish support has helped to consolidate the institutions or departments that have benefited from it. Equipment, access to specialist competence, training, etc., have had positive effects. The fact that this support has had a long duration is seen as particularly important, plus that it has been planned together with the institutions.

Still, the institutions/departments remain vulnerable, because of permanent budget problems and lack of qualified staff. There must be a real investment in education/training of personnel to prevent the problems that will arise if or when the present generation of directors and specialists (often without formal competence) leave their posts.

The creation of a special ministry for culture is an important step, and it has, according to Sida, had positive effects. But also the ministry is vulnerable, which one can deduce from several organisational changes through the years. One can only hope that this present organisation will remain and consolidate its work.

Financial sustainability

It is no overstatement that the whole sector is totally dependent on external funds. Although government budget allocations have increased slowly, national resources are insufficient for implementing the broad programme imposed on the MoC. One must unfortunately state that the sector lacks budgetary/financial sustainability and will enter into a state of emergency the day government defines other priorities or if Sida and/or other donors withdraw their support.

There is an ongoing discussion about the lack of resources, but there seems to be no corresponding discussion about how to solve the problems and increase sustainability. It would be appropriate to analyse possibilities for other incomes, apart from the government budget, and a more cautious use of available resources. The discussion cannot be postponed, because new trends in development co-operation can make donors less interested in supporting culture than today.

The law related to sponsoring of cultural institutions (*Lei do Mecenato*) is lagging behind, so that possibility is not yet available. The principle that culture must be free of cost needs a thorough analysis; it is no longer fully applied, since, e.g., the Cultural Centres charge for courses. That is completely understandable and even makes citizens understand that times are gone when the state (and donors) could make such generous offers. Yet, any introduction of fees must be based on a policy that does not prevent poor children and young people to play theatre, dance and paint. Schools have no funds for going to museums or theatres.

Activities for children and youth

50% of the Mozambican population are children and youth, and they constitute the principal target group of the programme. It appears, in fact, that practically all institutions have activities for children and youth. The Cultural Centres have the task to “fill young people’s leisure time with meaningful occupations”, which could be seen as the need of the state to discipline the young generation. But with the opposite perspective, it is easily understood that both the Centres and other institutions have lots to offer children and young people who want to develop their creativity and take part in learning outside of the narrow frames of the school. The Cultural Centres ought to forget their role as state institutions and instead look upon themselves as the ideal meeting place for girls and boys, for children in school and those who dropped out or never entered, and for all the others who like cultural activities.

The Mozambican school is not child-friendly and uses learning methods mainly by rote. The primary school curriculum does not include any artistic subjects. The Cultural Centres and the child oriented activities at the museums can compensate for these shortcomings. The Centres are the only places where children can work with their own cultural projects with the support from clever instructors.

Gender equity

Gender aspects are not very salient in the programme. Female artists are almost invisible and there seems to be little interest among the institutions to bring up the issue of gender. One of the interviewed men was very frank: “Women prefer to stay at home among their saucepans”.

There is a strong male dominance in the cultural bureaucracy, which might explain the thinking – or rather lack of thinking. A few female directors can be found at central level in the MoC, but in the provinces and districts women are almost absent. In a staff-training seminar with 117 participants from all districts in the country, only six of the participants were women. It is true that gender issues are complex and the analysis not very developed in Mozambique. Still, women often lead development and provoke change in society and such women are needed as role models for young girls today.

The Cultural Centres are perfect places to promote gender equity through offering activities on equal terms for girls and boys. Today, however, activities are segregated according to traditional gender roles.

Girls are supposed to take courses in home economics and sewing, while music, theatre and arts are more directed towards the boys. Girls do not even appear much in the theatre groups, and it was explained that girls go to school during afternoon hours when the groups rehearse. They do take part in the dance groups, but in the music groups they do not even appear as singers. Yet, it is difficult to get a reliable idea of girls' and women's participation, as institutions generally lack statistics, and in the cases where numbers exist they are not gender disaggregated. Considering the fact that girls and women in Mozambique have a subordinated role and often are discriminated against, it is surprising to find that so limited efforts have been made in this respect.

Swedish support and the support of other donors to the sector

There are no concrete data regarding other bilateral and multilateral donors in the cultural sector and the same goes for information on NGO support. The MoC makes no effort co-ordinating donors and it is rather unsatisfactory that donors lack information on the total external funding of the sector. During the evaluation some data were collected, and they show that some of the projects in the Sida programme also receive other funding: AEMO and AMMO, Ilha de Moçambique and the Province Directorate in Cabo Delgado. The only broad, long-term and well-planned support comes from Sida; other donors mostly give short-term support and small contributions.

Lessons learned

Support to culture must have a long-term perspective when it includes institutional development and when it pretends to cover the whole country. Sustainability must be underlined, but at the same time it is necessary to understand that poor countries cannot maintain a dynamic cultural development only with their own resources.

The objectives of the programme represent high ideals, and they have not been fully achieved. Culture can promote democracy and pluralism, but it cannot compensate for forces in society that push big groups of citizens towards consumerism and individualism. In today's Mozambique one finds clear signs of political and social frustration. Culture can be part of the process of social and political change and bring the burning issues to debate.

Recommendations and proposals for the future

Continuation of the programme

Based on the analysis of the programme, the evaluator stresses that support to culture in Mozambique be continued. The programme should be extended, but needs to be revised to create less bureaucratic attitudes and a genuine decentralisation. Such a new programme should be developed along the following strands:

- To restore the Mozambican people's history
- Culture for children and youth

Support to museums, monuments and Cultural Centres should be continued, but supplemented with areas such as the "invisible" cultural heritage, projects connecting culture, school and reading habits, artistic education, etc.

In the future, Sida should be strict in only supporting institutions that receive a budget for investments and expenditure from the government. Sida should increase its budget for the programme, and make sure that resources be channelled to provinces/districts and to institutions located there.

Gender equity, diversity, democracy, tolerance and human rights

These are aspects that need more attention and better analysis in a future programme. Sida should take up a more pro-active role and be supportive in the dialogue with its Mozambican partner. Gender equity, respect for diversity, democracy, tolerance and human rights need to be integrated into all training activities arranged by the MoC, and should reach all staff from the central level to the districts. The administration and the institutions must learn how to respond to citizens' demands for an open and democratic cultural climate. Culture has no party, but in an ideal situation it can help break down (party) barriers between people.

Gender equity

The MoC needs to formulate a staff policy that promotes gender equity and take measures to introduce change in the MoC structures and in the institutions. Such a task takes time and needs analysis and review of education requirements and promotional system to understand the obstacles for gender equity.

Another aspect is related to the activities of the institutions. If they do not attract girls/women it is necessary for each of them to scrutinise its programme – and the attitudes of directors and staff – and introduce needed changes.

It goes without saying that the Cultural Centres play an important role in the change of attitudes towards gender stereotypes. Special support should be given so that the *Casas de Cultura* can start working more actively with gender issues and particularly male involvement. Boys need to know about home economics, child-care, gender equity, family law, sex and family planning, reproductive health (incl. HIV/AIDS), traditions contra modern values, etc. Nothing of this is taught in school, but is of extreme importance for young people to create a good life.

Donor co-ordination

The MoC should arrange a roundtable conference for international and national donors to the cultural sector. With the help of its database the ministry can maintain donors informed about the support to the sector to avoid competition and overlapping among donors.

Strengthen of the Ministry of Culture

Capacity building and institutional development should include methods to reduce dependence on external funding and to gradually create sustainability. An important component is raising the technical capacity of the MoC to prevent corruption, embezzlement and administrative shortcomings.

Training

Sida should support the development of training programmes to respond to the need for training and education of staff at the Departments of Museums and Monuments. The development of a staff-training programme for the Cultural Centres could get the support from Västra Frölunda. It is also suggested that Frölunda Cultural Centre start developing a project for theatre education, based in Beira, which has a large number of active theatre groups.

Future funding mechanisms

Regarding financing of new or ongoing projects, it is logical that projects under the MoC (museums, monuments, Cultural Centres) continue receiving their budget through the ministry. For theatre groups, NGOs and other small projects, Sida should study the prospect of creating a Trust Fund together with other donors, based on the experiences gathered in Tanzania.

Ilha de Moçambique

It is recommended that Sida contribute to funding of the restoration of *Ilha de Moçambique*, which is such a huge task that it will need a broad donor support. This is an example of the need for donor co-ordination in the field of culture, which has not occurred up to now. It is suggested that the MoC create a mechanism to keep donors informed and avoid overlapping.

Cultural Centres

Culture for children and youth will naturally emanate from the Cultural Centres also in the future. It is recommended that this project be extended geographically to more Centres. But before expanding and elaborating an ambitious programme, Sida and the MoC should commission a feasibility study of the Cultural Centres aiming at analysing their financial situation (potential) and administrative capacity.

It is recommended, though, that the Cultural Centre in Västra Frölunda continues its collaboration with the Cultural Centres, as the Centre is prepared to set aside staff resources. All Centres should benefit, including the Casa Velha in Lichinga and the support should be adapted to the different needs at the Centres (administration, leadership, development of activities, artistic training, workshops, etc.). Together with DAC the Cultural Centres and the other cultural institutions ought to develop methods for networking. DAC should be responsible for the co-ordination of donors to the Centres, mainly Sida and IBIS. Besides the Centres that get support in the present programme, Sida should study the possibility to support the creation of Cultural Centres on Ilha de Moçambique and in Angoche (Nampula province).

Culture and school

The evaluator recommends an integration of culture and education through collaboration between cultural institutions and local schools. This could create synergy effects and make teachers interested in working with culture together with their students. Museums use more child-oriented pedagogical methods than schools, which could inspire teachers to develop their skills.

Mozambican children and youth have usually nothing to read, and libraries – when they exist - have no relevant books to offer. The MoC gives high priority to libraries, but it is not realistic that Sida enters into a library project. Libraries are used by students as reading rooms, which means that they read their own school textbooks there. It is suggested that Sida study the possibility to create small decentralised reading rooms, equipped with school textbooks and reference literature, plus a daily newspaper and some magazines. Local reading rooms would especially benefit girls, who have less time and possibility to go to a library far from home.

Writers' workshops

Young people need encouragement to read and write, and to overcome the difficulties to express themselves in Portuguese. It is therefore suggested that the Cultural Centres start “writers' workshops”, so that young people get an opportunity to train creative writing together with local writers or journalists with an interest to work with children and youth.

The “invisible” cultural heritage

There is a need to pay more attention to the “invisible” cultural heritage, i.e. oral literature, music, songs, dances, riddles, plays and games. The Archive for Cultural Heritage, ARPAC, has an enormous collection of material, but not enough resources and staff to organise and disseminate it. The consultant suggests that Sida commission a study of ARPAC and its collections with a view to publication of existing manuscripts and already recorded music. It is also important to record, document and publish songs and lyrics performed by the Tufu groups, consisting of women at *Ilha de Moçambique* and elsewhere in the north. These groups represent an important part of the original coastal culture, and women tell the stories of their communities and comment on social and political events in their own,

often critical, way. Such cultural expressions are under threat from the rapid social change, and sometimes tourism, as in the case of *Ilha de Moçambique*. That is what makes it urgent to help maintain and preserve as much as possible of the "invisible" heritage before it turns into picturesque and commercial folklore.

Bakgrund

Kulturstödet inleddes 1987 med några mindre projekt utanför landramen. Ett av de första initiativen var stöd till teatergruppen Mutumbela Gogo (Teatro Avenida) i Maputo. Samtidigt inleddes kommun-samarbetet mellan Beira och Göteborg och ett av tvillingprojekten var samarbetet mellan kulturhusen i de båda städerna. Även musei- och monumentavdelningarna inom Kulturministeriet samt ARPAC (Kulturarvsarkivet) fick stöd, liksom själva ministeriet. 1992 kom ytterligare tre kulturhus med i det som höll på att utvecklas till ett helt program.

Utöver de nämnda projekten har Författarförbundet (AEMO) och Musikerförbundet (AMMO) samt konstnärgruppen/föreningen Núcleo de Arte ingått i programmet.

Utvärderingen

Kulturstödet har inte utvärderats tidigare utan endast några mindre studier har gjorts. Förhoppningen är att den aktuella utvärderingen, som gjordes våren 2001, kan användas i arbetet med ny landstrategi för 2002 och framåt. Det övergripande syftet med utvärderingen är att analysera om/hur Sidastödet har bidragit till att bygga upp en nationell kapacitet på kulturområdet samt huruvida någon långsiktig bärkraft byggts upp. Därutöver bör studien också bidra med idéer och uppslag för ett eventuellt fortsatt stöd till kulturen.

Kultur och utveckling

Kulturen hänger tydligt samman den politiska utvecklingen sedan självständigheten 1975, men har också starkt påverkats av den tidigare kolonialmakten Portugal. Flera av dagens makthavare utbildades under kolonialtiden. Av dem som fått utbildning efter självständigheten har många läst vid portugisiska universitet eller i socialistländerna. På kulturområdet förekom en stark idealisering av den västerländska finkulturen: balett, klassisk musik, litteratur och måleri. Detta är bakgrunden till dagens spänningar på kulturområdet. Som i många andra länder finns flera kulturer i Moçambique med stora kontraster sinsemellan. Elitens kultur skiljer sig från den folkliga kulturen; den traditionella kulturen på landsbygden tar sig helt andra uttryck än den moderna kulturen i städerna; ungdomen har ett annat kulturbegrepp än den äldre generationen.

Kulturen har påverkats av de politiska konjunktursvängningarna. Strax efter självständigheten inleddes ett arbete i hela landet för att samla in exempel på traditionella kulturyttringar. Kampanjen pågick i fyra år, men då det saknades en institution som kunde ta ansvar för allt insamlat material skapades ett särskilt arkiv, ARPAC. Men sedan 1983 ligger materialet oanvänt och kan stå som exempel på kulturpolitikens tvekhägenhet: vilken kultur, kultur för vem och vilket kulturarv är det som skall värderas och vårdas?

Det finns ett främlingskap inför det portugisiska språket bland barn och ungdomar i skolan och bland dem som vill använda språket för att berätta en historia, som litterärt verktyg (eller vapen), i samhälls-

debatten, i journalistiken osv. Yttrandefriheten blir snarast en illusion när budskapet måste formuleras på andraspråket och språket blir mycket riktigt stelt och föga spontant. Problemen inom skolsystemet har gjort att Moçambique till sist har svängt i språkfrågan och nu förbereder undervisning på modersmålet under de första skoloråren.

I Moçambiques aktuella kulturpolicy är kultur ett mycket vitt begrepp. Det inbegriper såväl materiell som immateriell kultur och försöker omfatta så många grupper i samhället som möjligt. Bland de ledande på kulturområdet (byråkrater och utövare) märks en viss självkritisk reflektion vad gäller den tidigare politiken, t ex i fråga om inställningen till den sk traditionella kulturen. Man kan förutse att det blir svårt att värna om de traditionella och folkliga kulturformerna på ett klokt sätt och förhindra att de blir till innehållslös folklöre. Det är oundvikligt att den snabba samhällsomvandlingen åtföljs av en ”kulturell erosion” genom modern teknik, kommersialism och kanske även förakt för landets egen kultur. Ministeriet och de institutioner som skall genomföra den fastlagda kulturpolitiken måste gripa sig an med problemen med öppna ögon och flexibilitet. De unga kulturutövarna sysslar idag med att smälta samman modernt och traditionellt – inom musik, dans, teater, måleri och skulptur – och det gäller att gå dem till mötes för att lyfta fram det värdefulla som skapas.

Finansieringsformer

Under 1990-talet har större delen av kulturprogrammet finansierats via landramen. Stödet till kulturhusen, Teatro Avenida och ytterligare några projekt har dock haft formen av direktstöd. Från 1997 ligger hela det avtalade kulturprogrammet inom landramen. Flertalet av de projekt som omfattas av det svenska stödet får också bidrag från statsbudgeten, men endast till löner till statligt fast anställda och vissa löpande kostnader.

Kulturprogrammet 1997–2001

Kulturstödet under den senaste femårsperioden har bestått av två avtal, 1997–1999 samt 2000–2001, om vardera 9 mkr.

Den senaste landstrategin för Moçambique rekommenderar en större koncentration inom det svenska biståndssamarbetet och det sägs uttryckligen att kulturstödet skall upphöra 2001. Sida godkände ändå en ny framställan från Moçambique och avtal skrevs i september 2000.

Målen för samarbetet fastställdes 1997 till ”... kompetens- och kapacitetsutveckling inom Ministeriet för kultur, ungdom och idrott för att formulera och genomföra en kulturpolitik och främja [olika] kulturyttringar genom stöd till särskilda organisationer”. Därutöver formulerades en rad mer detaljerade mål:

1. Stödja Moçambiques ansträngningar att göra historien och kulturutvecklingen kända för alla landets invånare;
2. Stärka ministeriets museiavdelning och skötseln av de nationella museerna framför allt genom utbildningsinsatser;

3. Stödja Moçambiques ansträngningar att bevara sina historiska minnesmärken;
4. Stödja institutionsutveckling inom Kulturministeriet och då särskilt den decentraliserade administrationen;
5. Stödja författar-, musiker- och konstnärsförbunden;
6. Stödja verksamheter inom kulturhusen som främst riktar sig till barn och ungdomar samt skapande av nätverk mellan kulturhusen;
7. Stödja ansträngningar att uppnå större jämställdhet mellan kvinnor och män.

Målen i det senaste avtalet är desamma, med den skillnaden att det sedan 1997 finns en fastlagd kulturpolitik och avtalet därför lägger tonvikten på själva genomförandet av denna.

Programmets omfattning och budget framgår av nedanstående tabeller:

Tabell 1: Sida:s budget för kulturektorn 1997–1999 (SEK)

	1997	1998	1999	Totalt
Ministeriet f. kultur, ungdom o. idrott:				
Museiavdelningen	900,000	730,000	350,000	1,980,000
Monumentavdelningen	200,000	200,000	100,000	500,000
Enheten för biståndssamarbete	150,000	150,000		300,000
Institutionsutveckling	465,000	465,000	270,000	1,200,000
Författarförbundet (AEMO)	80,000	60,000	60,000	200,000
Musikerförbundet (AMMO)	200,000	100,000	50,000	350,000
Konstnärgruppen Núcleo de Arte	75,000	75,000	50,000	200,000
				4,730,000
Direktstöd:				
Kulturhusen	900,000	900,000	700,000	2,500,000
Jämställdhetsprojekt (teater)	650,000	650,000		1,300,000
				3,800,000
Andra komponenter:				
Uppföljning/utvärderingar	50,000	50,000	370,000	470,000
TOTALT	3,670,000	3,380,000	1,950,000	9,000,000

Tabell 2: Sida:s budget för kultursektorn 2000–2001 (SEK)

	2000	2001	Kommentarer
Nationella konstmuseet (Maputo)	250,000		(Planer och budgetar hade inte inkommit vid tiden för utvärderingen. Därför ges endast belopp 2001 per avdelning eller område.)
Etnologiska museet (Nampula)	150,000		
Ilha de Moçambique	100,000		
Regionala museet i Inhambane	50,000		
Museiavdelningen, uppföljning	100,000		
	650,000	650,000	
Bevarande av monument o. minnesmärken	300,000		Inkl. ersättn. av stulen bil
Ilha de Moçambique	100,000		
	400,000	300,000	
Institutionsutveckling Kulturministeriet	300,000		
Avdeln. för internat. biståndssamarbete	300,000		
	600,000	600,000	
Författarförbundet (AEMO)	300,000	200,000	Inkl. PAWA-konf. 2000
Musikerförbundet (AMMO)	150,000	150,000	
Konstnärgruppen Núcleo de Arte	100,000	100,000	
	550,000	450,000	
Kulturhuset i Inhambane	200,000		
Kulturhuset i Nampula	200,000		
Kulturhuset i Pemba	150,000		
Kulturhuset i Beira	250,000		
Kulturhuset i Maputo	250,000		
Kulturhuset i V:a Frölunda (Göteborg)	250,000		
Kulturhuset i Lichinga	100,000		
	1,400,000	1,600,000	
Avdeln. för scenkonst	300,000	300,000	Eventuellt Teatro Avenida
Oförutsedda kostnader	300,000	300,000	
Utvärdering och andra studier	400,000	200,000	
TOTALT	4,600,000	4,400,000	(9,000,000)

Moçambiques kulturpolitik

I konstitutionen sägs att staten skall främja den ”nationella kulturen och personligheten” och garantera att traditioner och värderingar kan uttryckas fritt. Men även andra krafter i samhället har en roll: föreningar, näringsliv, lokala ledare liksom andra grupper och individer. Kulturen omfattar allt i människornas liv från vaggan till graven, riter och traditioner, all skapande verksamhet, den materiella kulturen och byggda miljön, samhällets institutionella överbyggnad, idéer, värderingar samt tro och religion. Medborgarna har alla samma rätt att delta i kulturlivet och få njuta kulturens frukter. Kulturpolitiken skall bl a:

- främja integrering av de [nationella] sociokulturella värderingarna i skolans kursplaner;
- förbättra och konsolidera en kulturadministration grundad på decentralisering, folkligt deltagande, värdesättande av och stöd till kulturföreningar och lokala initiativ;

- definiera statens särskilda ansvarsområden och skapa utrymme för det civila samhället att aktivt bidra till kulturutvecklingen;
- främja konst och intellektuellt skapande samt upprätta principer för skydd av upphovsrätten.

De områden regeringen vill satsa på är kulturhusen, de kommunala biblioteken samt personalutbildning. Det senare gäller framför allt ”kulturpedagoger” (*animadores culturais*) och lågutbildad personal inom Kulturministeriet som alla behöver en ny utbildning som är anpassad till dagens situation på kulturområdet.

Institutionella förändringar och budget

Kulturministeriet bildades år 2000, efter att kulturfrågorna legat under andra ministerier (undervisnings-) eller varit sammanlagda med andra politikområden (ungdom och idrott). Presidentdekret 13/2000 anger ministeriets befogenheter, som, utöver vad som avspeglas i den fastställda kulturpolitiken, också omfattar lagstiftning på kulturområdet, samordning mellan olika sektorer/ministerier samt stöd till föreningar och privata kulturinitiativ.

Inrättande av ett särskilt ministerium enbart för kultur har tolkats som ett lyft för kulturfrågorna, men då bör man notera att det nya ministeriet inte försetts med nödvändiga budget- och personalresurser för att på ett rimligt sätt genomföra de breda och delvis mycket specialiserade arbetsuppgifter som det ålagts.

På provins- och distriktsnivå är den organisatoriska nyordningen inte slutförd. I vissa provinser görs en uppdelning så att kulturen får en egen provinsdelegation, medan andra behåller den tidigare ordningen (kultur, ungdom och idrott), t ex Niassa. På distriktsnivå finns som regel endast en person som, liksom tidigare, ansvarar för samtliga tre områden.

Statsbudgeten för 2001 anslår motsvarande 1 462 500 USD, varav cirka tre fjärdedelar för löner och löpande kostnader. I provinserna finns inte medel för att få verksamheten att fungera av egen kraft. Det är istället utländska biståndsorganisationer som håller verksamheten igång genom att tillhandahålla fordon, utrustning och ibland också personal.

Ministeriets femårsplan

Planen löper från 2000 och lägger fast handlingslinjer som grundar sig på samma breda kulturdefinition och målformulering som återfinns i det kulturpolitiska dokumentet.

Mångfalden i det nationella *kulturarvet* skall visas fram genom etnologiska och lingvistiska studier och man planerar också att inventera och bevara historiska monument och platser. Där framstår upprustningen/bevarandet av Ilha de Moçambique som särskilt angeläget. (Ilha de Moçambique finns sedan några år upptaget på UNESCO:s världsarvslista, vilket innebär en förpliktelse för regeringen att underhålla den unika miljön.)

Vad gäller den *konstnärliga och skapande verksamheten* skall ministeriet ge stöd till olika institutioner, som t ex förbunden för konstnärliga utövare, nationella sång- och danstruppen, kulturhusen, biblioteken osv. Instiftandet av olika priser för kulturutövare, tävlingar, festivaler och forskning på kulturområdet är andra inslag.

Genom lagstiftning och ekonomiska förmåner skall *kulturindustrin* stimuleras och privata investeringar uppmuntras. Kulturturism är ett område som bör utvecklas.

Utbildning och kompetensutveckling inom konservering och skötsel av kulturarvet skall genomföras. Utbildningssatsningar skall också göras för konstnärliga utövare, kulturpedagoger samt för personal inom Kulturministeriet och dess institutioner.

Till sist avser ministeriet att utöka det *internationella samarbetet*, såväl inom regionen som med internationella organisationer av olika slag.

Administrativa frågor

Det ganska stora och relativt diversifierade kulturprogrammet har skötts med små personalresurser vid Svenska ambassaden i Maputo och det har varit omöjligt att följa programmet på nära håll. Rapporteringen från ministeriet var i inledningen av den utvärderade perioden enligt ambassaden oregelbunden men läget har förbättrats.

Det har inte rått någon oenighet mellan parterna om programmets innehåll (flertalet insatser har pågått sedan 1980-talet eller början av 90-talet.) Projekten har upprättat planer med LFA-matriser, vilket underlättat uppföljningen. De största problemen har under femårsperioden varit att avtalen trätt i kraft med stark försening, vilket försenat utbetalningar och verksamhet.

Ministeriets (projektens) redovisning har reviderats vid ett par tillfällen, och efter påpekanden vid den första revisionen har ministeriet låtit utarbeta en administrativ handledning och man har också ordnat kurser för ekonomiansvariga inom projekten. Vid revision år 2000 förekom inga allvarliga anmärkningar. Administrativ misskötsel och korruption har förekommit vid Etnologiska museet i Nampula och Kulturhuset i Pemba i Cabo Delgado, men förhållandena har korrigerats. Ministeriets kvalificerade tjänstemän från Maputo kan dock inte på grund av resursbrist följa verksamheten ute i landet med regelbundna besök och kontroller.

Resultat av biståndssamarbetet

Museiavdelningen

Avdelningen arbetar i enlighet med planerna, men med mycket små resurser trots Sida-stödet. Dokumentationsarbetet går långsamt framåt och detsamma gäller klimatanpassning och skydd av museernas samlingar. Museerna arbetar också med marknadsföring med enkla medel. Det mest långsiktiga arbetet på den punkten är sannolikt verksamheter för barn och besök av skolklasser, som förekommer på samtliga museer och som kan ha effekter utöver att de stimulerar barnen. Sammanlagt hade de tre

museerna 55 000 besökare 1999. Etnologiska museet i Nampula står för hälften av det antalet och har haft en kraftig ökning sedan 1998.

Museerna har inga resurser för nyanskaffningar av konst eller föremål och konstmuseet i Maputo har ingen driftbudget alls. Trots begränsade ekonomiska resurser för samtliga museer framgår det att Sidastödet haft avgörande betydelse för att stärka såväl museiavdelningen som museerna som institutioner. Det finns idag ett yrkeskunnande och en avsevärd erfarenhet för att utveckla de befintliga museerna och för att skapa nya museer.

Monumentavdelningen

Det svenska stödet började 1993 och avdelningen har arbetat i enlighet med de linjer som drogs upp redan då. "Kulturprojektet" inom monumentavdelningen är också kopplat till det regionala arkeologiprojektet Urban Origins Follow-up som finansieras av Sida/SAREC.

Under den utvärderade perioden har avdelningen arbetat med kartläggning av den byggda miljön i den gamla stadskärnan i Inhambane, bebyggelsen på ön Ibo (Cabo Delgado) samt vissa byggnader i Vila de Manica. Maputos minnesmärken ingår också i kartläggningen. För att informera om det nationella kulturarvet och dess skydd och vård ordnade man ett nationellt seminarium 1997 och 1998 ytterligare ett om inventerings- och klassificeringsmetoder.

Tillsammans med provinsregeringen i Nampula är avdelningen ansvarig för planeringen av upprustningen av Ilha de Moçambique, dvs arkitektonisk upprustning, återskapande och utveckling av infrastrukturen (inkl. bron från fastlandet) samt skydd av öns känsliga miljö. En översyn har gjorts av speciallagen för Ilha de Moçambique som förväntas antas i juni 2001.

En detalj som tagit tid och energi i anspråk är de skyltar som avdelningen placerar ut vid minnesmärken, klippmålningar och arkeologiska fyndplatser. Det är det enda sätt man f n har att förklara platsens/företeelsens historia och värde för lokalbefolkning och besökare. Syftet är att få människor att förstå och identifiera sig med den egna historien och vårda dess spår.

Det är monumentavdelningen som genomför de tekniska och specialiserade arbetsuppgifterna över hela landet. Trots att resurserna också här är knappa och man har få anställda fullföljer man planerna och gör det därtill med god organisation. Genom seminarier och fältarbete når man ut till provins- och distriktnivåerna, som ju har att förvalta kulturarvet till vardags.

Institutionsutveckling inom Kulturministeriet

Direktionen för internationellt samarbete har genom Sidastödet skaffat datorer för att effektivisera arbetet och bygga upp en databas (1998). Handläggarna vid Svenska ambassaden bekräftar att rapporteringen förbättrats avsevärt under senare år, både vad gäller innehåll och avtalade tider. En svag punkt är dock informationen om andra givare, eller snarare hur ministeriet utnyttjar denna information. Man samordnar nämligen inte olika givare på grundval av den information man har, vilket ju ger anledning att ifrågasätta nyttan med en databas.

En annan viktig komponent är decentraliseringen av förvaltningen till distriktsnivå. Avsikten var att rusta upp 55 distriktkontor, men eftersom byggnaderna var alltför nedgångna var man tvungen att begränsa sig till 17 distriktkontor och istället utrustades ministeriets provinsdelegationer med möbler och skrivmaskiner. Allt detta är positivt, men man bör notera att både distrikt och provinsdelegationer ofta helt saknar driftbudget, för att inte tala om fordon och personal med rätt profil för kulturområdet. Kulturcheferna i distrikten har dock deltagit i det seminarium som hölls 1998 och bl a behandlade kulturarvsfrågor.

Kvinnorna är praktiskt taget osynliga inom kulturförvaltningen som helhet. På provinsnivå finns endast någon enstaka kvinna med kvalificerade arbetsuppgifter. Inom ministeriet finns däremot några högt kvalificerade och dynamiska kvinnor på chefsnivå.

I samband med det nämnda seminariet och upprustningen av den decentraliserade förvaltningen stod ministeriet för 25% resp. 48% som motprestation räknat i procent av Sidabidraget, vilket måste betraktas som en positiv markering.

Författarförbundet (AEMO)

Litteraturen i Moçambique är för den minst intressanta konstformen (med något enstaka undantag). Det kan bli förklarad av den språkliga tvångströja som portugisiskan innebär för många av dem som vill berätta en historia. Den koloniala språktraditionen har blockerat utvecklingen och de litterära manér som odlats efter självständigheten har inte heller bidragit till en fri och moçambikansk stil. Trots detta finns ett ganska betydande antal författare och skribenter av olika slag, vilka som regel är medlemmar i AEMO.

AEMO som organisation har en rad svårigheter. En för dess generalsekreterare påstår att det största problemet var organisationens egna medlemmar! Dessa är personer med inflytande i samhället, och några är till och med kända utomlands, men de engagerar sig inte i den egna organisationen. Den nuvarande styrelsen tog över en organisation som var misskrediterad både i samhället och bland biståndsgivarna och som dessutom hade en rad interna problem. Förbättringar har genomförts och man har försökt återuppta avsnade aktiviteter och starta nya. Men bristen på pengar gör att det mesta av den utåtriktade verksamheten ligger i träda.

Under perioden 1997–1999 användes Sidastödet främst till att publicera böcker och en tidskrift. Men från augusti 1999 och framåt har man, utöver förlagsverksamheten, använt medlen till upprustning av förbundets villa i centrala Maputo, stöd till provinsavdelningar, internationella kontakter (delfinansiering av resa till Sverige) samt litteratur- och kulturaktiviteter. En del av de anslagna medlen var avsatta för förberedelser inför den panafricanska författarkonferensen organiserad av Pan African Writers Association (PAWA). Det svenska bidraget täckte dock inte hela kostnaden och AEMO har inte kunnat genomföra sitt åtagande.

Det råder obalans i AEMO:s prioriteringar: Upprustningen av huset tar större delen av budgeten och de internationella kontakterna förefaller viktigare än att reorganisera förbundet och verksamheten. Man måste också fråga sig vad det tjänar till att driva en organisation där medlemmarna inte visar ett aktivt intresse. AEMO måste analysera sin organisatoriska och ekonomiska situation, utan att fixera sig vid statliga eller utländska bidrag.

Musikerförbundet (AMMO)

Musiken i Moçambique genomgår en dynamisk utveckling. En ny generation musiker experimenterar med fusionmusik där den moderna musiken som kommer via radio och rockvideor smälts samman med traditionella rytmer. Samtidigt lever den traditionella musiken och än så länge behåller den sin roll i samhället.

AMMO, som bildades 1988, har till uppgift att utveckla och sprida musiken som ett sätt att försvara och stärka den nationella enheten bli genom att samla in och bevara landets musikaliska kulturarv och stimulera musikintresset allmänt. Förbundet skall också försvara yrkesmusikernas fackliga intressen. I verksamheten ingår att förmedla arbete åt medlemmarna och bistå med förhandlingshjälp.

Sidastödet för 1997–1999 har praktiskt taget enbart använts till att rusta upp förbundets lokaler (också här en villa i centrala staden) och till inköp av musikinstrument och ljudanläggning. Man har organiserat ett sekretariat med ett mindre antal heltidsanställda. Man upplåter också en lokal i ett annex för repetitioner och på gården anordnas konserter.

Ett problem är att verksamheten är begränsad till Maputo, även om det finns några ensamma representanter i vissa provinser. De yngre musikerna verkar inte känna behov av förbundet (eller känner inte ens till det). Det verkar finnas en generationsmotsättning inom populärmusiken och den medelålders styrelsen i AMMO är knappast representativ för den stora grupp talangfulla musiker som håller på att växa fram.

Konstnärsgruppen Núcleo de Arte

Inom måleriet har utvecklingen gått framåt under det senaste decenniet. Man experimenterar mer idag och konstnärerna börjar avlägsna sig från de gamla stereotyperna och är inte längre enbart Malangatanaepigoner. Det växer fram en ny generation, oftast autodidakter, vars måleri håller god kvalitet. Tyvärr har kvinnorna en mycket marginell ställning och syns knappt.

Núcleo de Arte har 300 medlemmar och dess uppgift är att sprida och försvara den moçambikanska konsten och stödja medlemmarna i deras konstnärliga utövning. Tjugo konstnärer använder Núcleo de Artes villa som ateljé. Även Núcleo de Arte har planer på spridning i landet. Trots försök under flera år finns bara en grupp i Beira och eventuellt en i Quelimane.

Också i detta fall gick stödet för åren 1997–1999 till upprustning av lokalerna. Den nya styrelsen ville bygga upp en ny *image* med god organisation och välstädade lokaler. Det senare har man inte lyckats med – intrycket är skräpigt och utrymmet är inte särskilt väl utnyttjat. Man har t ex inte ordnat med ordentlig och säker förvaring av de tavlor som deponeras i lokalen.

I planerna talas om att stödja kvinnliga konstnärer, men av detta syns inga resultat. På utställningen i mars fanns endast en kvinna representerad. Styrelsen består av män och inga kvinnor deltar i verksamheten i ateljén. Miljön är inte särskilt inbjudande för kvinnor och knappast heller attityden. Redan i planen för 1997 tog man upp en workshop för kvinnliga konstnärer, men den har skjutits upp till 2002! Det är ett dåligt tecken när det gäller viljan att vidga cirkelarna och ta in kvinnorna som möter fler hinder för sin konstnärliga utveckling än männen.

Kulturhusen

Avdelningen för scenkonst inom Kulturministeriet (DAC)

Sedan 1998 finns Avdelningen för scenkonst inom Kulturministeriet (DAC), vars uppgift är att samordna och utöva tillsyn över kulturhusen. DAC fick ett eget anslag i budgeten för 2000–2001 på 600 000 kr, men för 1997–1999 saknas uppgifter om DAC, eftersom dess anslag ingick i posten för kulturhus. DAC får även stöd från danska IBIS och bilateralt från Spanien.

DAC har fått stöd genom kulturhuset i Västra Frölunda för utveckling av landets samtliga kulturhus. DAC har ordnat två utbildningsseminarier för ledare av kulturhusen och man planerar ett tredje i augusti 2001. Utmärkande för DAC är att dess verksamhetsförslag är utsvävande, med bl a ett tvåveckorsseminarium för 120 deltagare till en kostnad av 480 000 kr! Verksamhetsplanen för 2001 ryms inte inom budgeten. Projektledaren från Frölunda kulturhus ifrågasätter också DAC:s prioriteringar. F n finns ett stort och akut behov av utbildning för kulturhuspersonal i bokföring, intern kontroll, upphandling och etik (antikorrupsionsregler).

Det åligger också DAC att utarbeta en förordning (*estatutos*) för kulturhusen och efter flera år finns nu ett förslag som väntas antas av regeringen i juni 2001. Bristen på regelverk för kulturhusen har utgjort ett allvarligt hinder eftersom dessa, enligt Kulturministeriet, därmed inte har kunnat tilldelas medel ur statsbudgeten. (Principen har dock inte tillämpats konsekvent och kriterierna för vilka kulturhus som ändå fått budgetmedel är oklara.)

Pemba och Inhambane

Dessa båda kulturhus hanns inte med under utvärderingen och därför grundar sig bedömningen på rapporten för 1999 från Kulturministeriet.¹ 1999 fick Pemba och Inhambane 70 000 respektive 150 000 SEK.

Kulturhuset i Pemba har ingen byggnad, men trots det genomförs en mängd aktiviteter i ett litet bibliotek, för i Pemba är kulturlivet enligt uppgift både vitalt och varierat. Det är ett exempel på vad som krävs för att kulturhusen skall fungera, nämligen en engagerad ledning och personal och inte i första hand ett hus. Dessa människor kan entusiasmera och stödja verksamheter som ordnas var som helst i samhället, t ex av de oberoende ungdomsgrupperna.

Kulturhuset i Inhambane är det nyaste (1998) och har den bästa infrastrukturen av alla dem som får Sidastöd. Med bidraget 1999 köptes kontorsutrustning, skolbänkar och musikinstrument. Verksamheten 1999 hade ganska stor bredd. En viktig del var olika workshops (54 deltagare) och kurser i musik, måleri, teater samt sång och dans med sammanlagt 176 deltagare.

Lichinga

I Niassa finns inget provinskulturhus, men däremot ett kulturhus i Marrupadistriktet. I Lichinga finns istället Casa Velha (Gamla huset) som är en förening för ungdomar (finns också i andra städer) som sysslar med amatörteater, konst, dans och traditionella musik. Det finns två teatergrupper, en musikgrupp och ytterligare en under bildande. En av skådespelarna har deltagit i en workshop med Mutumbela Gogo (1993). Samma år var några medlemmar ur nationella sång- och danstruppen i Lichinga och tränade dansgrupperna. Nivån på teatergrupperna anses vara ganska god och de turnerar i provinsen med hjälp av IBIS, som arbetar i tre distrikt. Det rör sig om "community theatre" och man behandlar ämnen som HIV/AIDS, familjevåld, jordlagen och miljöproblem.

Ministeriet planerar att bygga ett kulturhus i Lichinga efter kostnadsutredning och anskaffande av tomt, men t v prioriteras kulturhuset i Nampula. Därför har de medel i statsbudgeten som var avsedda för Lichinga gått till Nampula. Sidapengarna har därför använts för att skapa arbete (self employment) för ungdomar i ett av distrikten.

Även om det finns ett ganska aktivt kulturliv i Lichinga är det inte givet att det är motiverat att bygga ett nytt kulturhus när det redan finns en institution som har en plats i lokalsamhället. Det vore lämpligare att rusta upp Casa Velha och kanske utvidga både utrymme och verksamhet. Ministeriet bör inte enbart se till de statliga institutionerna utan försöka etablera partnerskap med krafter i civila samhället.

Maputo (Alto-Maé)

Alto-Maé har haft ledningsproblem under den utvärderade perioden och dagens chef kämpar med viss administrativ oreda. Det finns nu ett bokföringssystem och verksamheten flyter normalt. Läget är bättre än för de flesta kulturhusen, eftersom man har ett stort och ändamålsenligt hus samt generösare budget med statsanslag och 250 000 SEK från Sida för år 2000.

---

¹ Eftersom stödet till kulturhusen under avtalet 1997–1999 inte gick genom ministeriet finns verksamheten heller inte redovisad i ministeriets rapportering och andra rapporter gick inte att få fram. Budgeten var heller inte specificerad för varje kulturhus.

Aktiviteterna är desamma som i andra kulturhus – kurser i musik, konst, sång och dans osv. Alto-Maé har dessutom en egen danstrupp och ett litet konstgalleri. På tidigare förskingring har man fått dra ned på verksamheten och bli ett jämställdhetsseminarium ställdes in.

Kulturhuset i Alto-Maé är ett exempel på den konflikt som ligger i att försöka driva en kulturinstitution som, enligt den officiella ideologin, inte bör vara vinstdrivande utan skall kunna besökas och nyttjas kostnadsfritt av alla. Kurser, material osv skall alltså vara gratis. Samtidigt kan man konstatera att de statliga bidragen är helt otillräckliga för den verksamhet man bedriver – i just detta fall med fast anställda musiker, dansare och annan personal. Den kulturhusmodellen är inte hållbar, varken ekonomiskt eller institutionellt. Det behövs en feasibilitystudie och en ordentlig reform av kulturhusen för att garantera deras överlevnad, för den osäkra givarfinansieringen ger inte tillräcklig stabilitet för framtiden.

Nampula

Kulturhuset i Nampula är ytterligare ett exempel på att man kan utveckla ett arbete av god kvalitet under ledning av eldsjälar trots att lokalerna är påvra och resurserna knappa. Här arbetar man med ungdomar på en gård omgiven av skjul och ett litet kontorsannex. Men ambitionerna är realistiska. Det är få lärare och anställda och antalet ungdomar som tas emot är också avpassat efter förhållandena.

I Nampula har man barnteater och mycket dans utöver de för kulturhusen vanliga aktiviteterna. Musikspecialister samlar in traditionella rytmer på olika håll i provinsen och resultatet omsätts sedan i sång- och dansgruppen, som uppträder i provinsen och på andra håll.

Den ömma tån under 1996–1998 var administrationen och det fanns inte ens någon bokföring. Ledningen har bytts ut sedan dess och den nya gruppen har lagt upp administrativa rutiner och ökat den interna kontrollen.

Utöver de medel som förts över från Niassa kommer kulturhuset att få ytterligare budgetförstärkning för att köpa en intilliggande byggnad. Det råder enighet på alla nivåer om att kulturhuset måste få bättre arbetsvillkor eftersom det haft en så positiv utveckling.

Beira

Sofalaprovincens kulturhus invigdes 1967 och är landets äldsta. Det har utmärkta lokaler, men de är i stort behov av upprustning. Det finns en stor teatersalong, som delvis renoverats, undervisningslokaler och bra kontor.

Kulturhuset i Beira har stöd från IBIS, som dels under flera år givit personalbistånd, dels nyligen installerat och utrustat en toppmodern ljudstudio. Utöver IBIS-stödet har Sida anslagit 350 000 per år för 1998 och 1999 samt 250 000 för år 2000. Däremot har detta kulturhus inga anslag ur statsbudgeten, utöver löner till de medarbetare som är fast anställda statstjänstemän.

Kulturhuset har många aktiviteter, vilket delvis kan förklaras med det stora stöd som går just hit, men Beira är också i en stad med ett mycket dynamiskt kulturliv. Kulturhuset har också goda kontakter i hela provinsen och i grannprovinserna, vilket underlättar för konstnärer, teatergrupper m fl att delta i aktiviteter i Beira. Det välutrustade kulturhuset bistår också stadens andra kulturinstitutioner som saknar telefon, e-post och datorer.

Enligt siffror från 1999 hade kulturhuset 25 000 besökare vid teaterföreställningar och konserter och publiken består främst av ungdomar. När man spelar teater är det vanligtvis fler flickor än pojkar i publiken.

Utbytet med kulturhuset i Frölunda har pågått sedan mitten av 1980-talet med studiebesök, utställningar, workshops och seminarier om teater, konst och musik. En viktig komponent är stöd till administra-

tion och projektplanering. Men trots att detta kulturhus ses som det mest välfungerande i landet återstår mycket att göra. Det finns administrativa brister och rapporterna är inte särskilt överskådliga. Vid revision fick dock Beira högst betyg av kulturhusen.

Idag förefaller ledningen försvagad genom att flera studerar och alltså inte arbetar heltid. Verksamheten löper, men i invanda spår, och behovet av utveckling och nya idéer blir inte tillgodosett. Trots att kulturhuset har relativt gott om pengar råkar man i akut kris då och då, så det är uppenbart att det krävs en fast ledning på heltid. Verksamheten har god kvalitet, men är knappast innovativ och planerna är desamma år efter år. Arbetssättet här, liksom på de andra kulturhusen, drivs på ett byråkratiskt sätt utan deltagande från de unga brukarna. Visserligen är kulturhusen statliga, men det är samtidigt de som kan sätta staten på prov som en källa till inspiration för dem som lockas av kultur och kreativitet och borde med öppenhet inbjuda till deltagande i målformulering och planering.

Kulturhuset i Västra Frölunda

Twinningssamarbetet mellan Beira och Göteborg är nu avslutat, men kontakten mellan kulturhusen består och Frölunda kulturhus har sedan 1998 fått sitt konsultuppdrag utvidgat till att i mindre skala också omfatta de övriga fyra kulturhus som får Sidastöd.

Under 2000 deltog fyra moçambikanska konstnärer i workshopen SAMPORIA på Gerlesborgsskolan (med göteborgskonstnärer och en internationell grupp). Det var den enda större aktivitet som kunde genomföras eftersom Sidaavtalet skrev under först i september 2000.

Frölunda har satsat på att stödja teaterutvecklingen i Beira och kulturhusets teaterpedagog har organiserat workshops 1996 och 1998. Beira kulturhus fungerar som centrum för stadens teaterliv och de fria teatergrupperna. Flera av dessa har närmast professionell standard, men kan inte leva på sin verksamhet och skådespelarna har heller ingen konventionell teaterutbildning, för sådan saknas i Moçambique. För 1999 hade man bl a planerat en workshop enbart för kvinnor/flickor och att även börja arbeta med kulturhuset i Nampula, men detta har hittills inte genomförts p g a otillräcklig budget.

Den svenska projektledaren har gjort arbets- och uppföljningsbesök och dessa, liksom det samlade stödet från Frölunda kulturhus uppskattas inte bara i Beira utan också av de andra kulturhus som varit mer perifert involverade. Dialogen med DAC kring prioritering och planering förefaller också ske under öppenhet från båda parter. Den moçambikanska parten i kommunsamarbetet uttalar sig mycket positivt om kulturhussamarbetet, eftersom det skett på jämställd fot och inte bara bestått i envägs-kunskapsöverföring utan också påverkat Göteborg.

Nätverksarbete

Utbytet mellan kulturhusen är fortfarande mycket sporadiskt, även om det finns intresse för ett mer systematiskt nätverkande. Det är dock svårt idag, eftersom kommunikationerna mellan städer och landsändar är svåra. Det är framför allt direktörerna som ses vid seminarier och kurser och ibland lärare och instruktörer vid workshops. Kulturhuset i Beira fungerar som något av en knutpunkt och tar gärna emot besök från de andra kulturhusen för erfarenhetsutbyte.

Jämställdhetsteater

Teatro Avenida har fått Sidastöd sedan slutet av 1980-talet. Det som hittills varit en privatteater skall under hösten ombildas till en förening som i fortsättningen skall äga teatern.

Det enda projekt som finansierats inom ramen för de utvärderade avtalen är pjäsen "Que dia" (Vilken dag), som skapats av gruppen Mutumbela Gogo. Syftet är att inspirera kvinnor till frigörelse och ge kunskap om kvinnors rättigheter och skyldigheter i samhället. Arbetet inleddes 1997 och målet var att

spela pjäsen ute i landet på olika afrikanska språk, så att alla kunde förstå. I Maputo sågs pjäsen av cirka 14 000 personer, och av sammanlagt 37 000 personer. Det bekräftar att teatern är en konstform som når ut och engagerar vanligt folk, dvs de som inte kan läsa men som ändå är intresserade av att ta del i samhället och debatten. Ungdomsgruppen M'beu gjorde en bearbetning av pjäsen, liksom några teatergrupper i Inhambane.

När pjäsen spelades ute i landet (i fem provinser) arbetade man med amatörer som spelade på sitt eget språk. Mutumbela Gogo ordnade workshops i scenframställning och dramaturgi. Enligt Mutumbela gjorde pjäsen intryck och föreställningarna togs väl emot av publiken.

Projektet har tilldelats 1,3 MSEK i tre utbetalningar. En redovisning inlämnades till Sida i augusti 2000, men ingen revision har genomförts.

Kulturstödets betydelse

Kulturens roll i demokratiseringsprocessen

Rent allmänt kan sägas att kulturstödet varit mycket betydelsefullt, även om inte alla de ambitiösa målen nåtts. Moçambique befinner sig i en övergångsfas från enpartisystem till flerpartisystem, vilket innebär att värderingarna i samhället, och inte minst inom statsapparaten, är under förändring. Det är därför för tidigt att uttala sig om huruvida kulturen har bidragit till demokratisering av samhället eller ej eller, åtminstone, ökat människors medvetenhet om behovet av demokratisering.

Kulturen ska inte vara politiserad i partimening, men den skall heller inte vara åsiktsmässigt urvattnad. Det brukar vara kulturarbetarna som kommer med nya idéer och utmanar makten. Fastän kulturstödet i Moçambiques fall främst gått till Kulturministeriet och statliga institutioner finns det ändå goda möjligheter att främja mångfald, pluralism och etnisk, social och politisk balans. Utvecklingen på kulturområdet beror nämligen framför allt på hur öppna institutionerna är och om de kan förverkliga sina visioner tillsammans med det samhälle där de verkar. Demokratiska kulturyttringar kan bidra till hela samhällets demokratisering.

Decentralisering

Både Sida och Kulturministeriet vill understödja decentraliseringen av statsapparaten, vilket också hänger samman med den allmänna demokratiseringen. Genom att stödja provins- och distriktsförvaltningen hoppas man minska avståndet mellan medborgare och beslutsfattare.

Frågan om decentralisering är dock inte löst eftersom det saknas resurser för att stärka de lokala instanser dit ansvaret för en rad frågor flyttats. Provinsnivån är utfattig och distrikten lever i misär (om de inte har stöd från någon enskild organisation). Inom Sidaprogrammet har vissa försök gjorts för att stärka båda nivåerna, men ministeriet verkar inte ha tagit decentraliseringsprinciperna på riktigt allvar. Istället finns det tendenser till *centralisering* där det vore naturligt att decentralisera, t ex när det gäller kulturhusen, som idag lyder under två myndighetsnivåer, nämligen provinsdirektionen och DAC i ministeriet.

Decentralisering grundas på demokrati och förtroende för de ”perifera” förvaltningsstrukturerna. En verklig decentralisering måste dock var väl organiserad och förberedd och åtföljas av tillräckliga resur-

ser i form av personal och pengar. Det måste också finnas ett transparent och lättbegripligt regelverk och bättre lednings- och administrativ kapacitet på provins- och distriktsnivå. Sist, men inte minst, krävs det politisk vilja.

Institutionell bärkraft

Alla de institutioner som fått del av kulturstödet – visserligen otillräckligt och splittrat på många små projekt – bekräftar att det haft betydelse för att konsolidera respektive institution eller avdelning. Utrustning, tillgång till specialister, utbildning osv har haft positiv effekt. Man räknar då också tiden före 1997, eftersom flera institutioner/avdelningar haft stöd redan före den utvärderade perioden. Och just det faktum att stödet varit långvarigt och planerats tillsammans med institutionerna anses särskilt betydelsefullt.

De flesta projekten har gjort stora framsteg under de senaste fyra åren både vad gäller verksamhetens utveckling och institutionell stabilitet. Men trots det bör man inte underskatta deras sårbarhet, som främst består i de ständiga budgetproblemen och stor brist på kvalificerad personal. Om det inte görs en omfattande investering i utbildning, inkl. specialistutbildning för viss personal, kan man förutse allvarliga problem om/när denna generation chefer och (ofta utbildade) specialister lämnar ministeriet eller institutionerna.

Bildandet av ett särskilt kulturministerium är ett viktigt steg, eftersom det ger ökad prestige åt sektorn och stärker dess institutioner. Och även där kan man, enligt Sida, avläsa en positiv utveckling. Men även ministeriet är sårbart, vilket har visat sig vid de många omorganisationer som skett under åren, och därför kan man bara hoppas att den aktuella organisationen får bestå och befästa sina arbetsformer.

Ekonomisk bärkraft

I alla intervjuer klagas över de knappa ekonomiska resurserna för kulturen/institutionerna. Det är ingen överdrift att påstå att hela sektorn är starkt beroende av extern finansiering. Trots att anslagen i statsbudgeten ökat något under senare år är de klart otillräckliga för de uppgifter som ministeriets avdelningar och institutioner skall genomföra. Slutsatsen blir att kulturen saknar ekonomisk/budgetmässig bärkraft och kan råka i akut kris den dag regeringen beslutar om andra prioriteringar eller om Sida och/eller andra givare drar in sitt stöd.

Det pågår en ständig diskussion om bristen på resurser, men det verkar inte finnas motsvarande diskussion om bärkraftsproblemet och möjliga lösningar. Det är otänkbart att aktiviteterna inom kulturen skulle kunna fortsätta på samma nivå som idag utan tillskott från externt bistånd. Inom sektorn borde man åtminstone försöka analysera möjligheterna till andra intäkter (utöver statsbudgeten) och en mer försiktig användning av de tillgängliga resurserna. Vissa institutioner, teatrar, musikgrupper osv kan komma ifråga för sponsring, men lagstiftningen (*Lei do Mecenato*) släpar efter, vilket gör att den möjligheten ännu inte kan komma ifråga. Likaså borde man diskutera gratisprincipen, som hittills varit helig i Moçambique. Den tillämpas officiellt, men det visar sig att exempelvis kulturhusen ibland tar betalt av kursdeltagare. Det är helt rationellt, och skapar förståelse för att staten (eller biståndsgivarna) inte kan erbjuda allt gratis. Men det krävs en policy för avgiftsbeläggningen, så att inte fattiga barn och ungdomar förlorar möjligheten att spela teater, dansa och måla. Skolorna har t ex inga medel för att besöka museer eller gå på teatern. Olika prissystem bör studeras, liksom olika möjligheter att öka intäkterna genom att locka olika grupper till institutionerna (turister till museerna osv). Men framför allt bör inte diskussionen om ekonomisk bärkraft skjutas upp, för en vacker dag uppstår en ny trend i biståndet som inte är så positiv till kulturen som dagens.

Geografisk spridning

Kulturprogrammet har med åren nått ända till de nordliga provinserna Niassa, Cabo Delgado och Nampula. Även om huvuddelen av budgeten förbrukas inom ministeriet och dess avdelningar i Maputo är ändå spridningen en viljeyttring från båda parter att nå ut till provinserna.

PROANI-programmet i Niassa ger goda möjligheter att fortsätta med kulturstöd på provinsnivå om det nationella Sidaprogrammet skulle upphöra.

Verksamhet för barn och ungdomar

Eftersom omkring 50% av Moçambiques befolkning är barn och ungdomar är de också den främsta målgruppen för kulturstödet. Det verkar också som om praktiskt taget alla institutioner riktar in sig på barn och ungdom. Kulturhusens uppgift är att ”fylla fritiden med meningsfull sysselsättning”, och det är väl snarast att se som statens behov att disciplinera ungdomen. Men man kan vända perspektivet och utgå från de möjligheter som kulturhusen och andra institutioner faktiskt erbjuder för barn och ungdomar som vill utveckla sin kreativitet och lära sig saker utanför skolans trånga ramar. Idealet vore om kulturhusen kunde bortse från sin statlighet och helt enkelt se sig som en mötesplats – för flickor och pojkar, för skolbarn och för barn som inte går i skolan och för alla andra som är intresserade av kultur i någon form.

Den moçambikanska skolan är inte särskilt barnvänlig och använder mycket mekaniska pedagogiska metoder. Den aktuella läroplanen innehåller inga konstnärliga ämnen.² Kulturhusen och barnaktiviteterna vid museerna kan kompensera den bristen och ge utrymme för barnens skapande och fantasi. Kulturhusen är de enda platser där ungdomar som vill arbeta med egna kulturprojekt i organiserad form har tillgång till duktiga instruktörer. Det är också kulturhusen som garanterar återväxten av konstnärer, musiker och skådespelare.

Jämställdhet

Jämställdhetsaspekterna har ingen stark framtoning i det nuvarande programmet. Kvinnliga konstnärer av olika kategorier ges inte mycket utrymme, och det verkar inte finnas något större engagemang inom institutioner och kulturhus. ”Kvinnorna stannar helst hemma bland kastrullerna”, sade en av de intervjuade männen.

Det råder en starkt manlig dominans inom kulturförvaltningen vilket kanske förklarar tänkandet – eller snarare bristen på tänkande. På central nivå finns några kvinnliga höga chefer, men på provins- och distriktnivå är kvinnorna närmast obefintliga. Som exempel kan nämnas ministeriets utbildning för distriktsansvariga med 117 deltagare från hela landet, av vilka endast sex var kvinnor. Men man bör komma ihåg att frågan om jämställdhet mellan kvinnor och män (som främst handlar om kvinnans ställning och rätt i samhället) är mycket komplicerad och analysen är överlag inte särskilt utvecklad i Moçambique. Samtidigt är det ju så att kvinnor ofta brukar driva på förändringsarbetet i samhället och behövs som exempel för unga flickor. När kvinnorna inte finns med i kultursektorn innebär det onekligen en begränsning.

Kulturhusen är som gjorda för att intressera unga flickor och vuxna kvinnor, och även främja jämställdheten genom att erbjuda aktiviteter på lika villkor. Men på den punkten händer inte mycket, tvärtom är verksamheten segregerad enligt traditionella könsrollsmönster. Det är sömnad och hemkunskap för flickor och musik, teater, bild och form för pojkarna. Inte ens i teatergrupperna deltar flickor i

---

² I den nya läroplanen väntas bild komma med. I privata skolor förekommer ofta bild och form.

någon större utsträckning, och på flera håll var förklaringen att de går i skolan på eftermiddagarna (när man repeterar). Så pojkarna får spela kvinnorollerna också (vilket dock verkar mycket populärt i Moçambique). I danstrupperna finns det som regel fler flickor, men i musikgrupperna är de knappast med ens som sångerskor.

Det är tyvärr svårt att få en bild över i vilken grad kulturinstitutionerna når både kvinnor och män. Det saknas i stort sett besöksstatistik, och där det finns är den inte uppdelad på kön. Med tanke på att det är väl känt att kvinnor/flickor har en underordnad roll och ofta diskrimineras i de moçambikanska samhället är det förvånande att så lite gjorts på det här området.

Fattigdomsbekämpning

Att sätta in kulturen som vapen i fattigdomsbekämpningen kräver stor kunskap om samhället och om de uttryck som fattigdomen tar sig i ett land som Moçambique. I sammanhanget brukar man tala om att kulturen kan skapa arbetstillfällen, men i Moçambique är detta knappast realistiskt. De traditionella utövarna av musik, dans osv ingår i ett samhälleligt sammanhang där deras roll inte är ett yrke. De flesta som ägnar sig åt något kulturarbete i västerländsk mening kan inte leva på det, utan måste också arbeta med annat. Flertalet av dem som "lever på kultur" är byråkrater eller i bästa fall lärare och instruktörer knutna till kulturhus och Casas Velhas som får ersättning för sitt arbete via Sidastödet eller andra biståndsprojekt. Det handlar då inte om de fattiga, utan om människor med utbildning som har ganska goda utsikter på den allmänna arbetsmarknaden. Slutsatsen är alltså att Sidas kulturstöd och Kulturministeriets olika projekt inte haft någon större framgång i att rent ekonomiskt bekämpa fattigdomen. Däremot är det mycket tänkbart att vissa insatser kan bidra till att stärka fattiga människors själv-känsla och stimulera till ekonomiska eller sociala initiativ i lokalsamhället.

Kostnadseffektivitet

Det tillgängliga materialet ger inte tillräckligt underlag för att analysera programmets effektivitet i förhållande till kostnaderna. Vad som kan sägas är att de mål och planer som uppställts tillsammans med Sida är ganska väl uppfyllda. Budgeten på 18 MSEK för perioden 1997–2001 delades på tretton projekt under första avtalet och tjugo under det andra. Effektiviteten har varit god i den meningen att projekten har genomfört en omfattande verksamhet, både intern och extern, och att ministeriet egen kapacitet utvecklats positivt under perioden.

Man kan naturligtvis diskutera programmets sammansättning sett utifrån målen i Sidas landstrategi och andra styrdokument för samarbetet Sverige-Moçambique. Går stödet verkligen till de mest strategiska institutionerna för att uppfylla dessa mål?

En viktig effektivitetsaspekt gäller den ganska tunga byråkratiska apparat som konsumerar en stor del av budgeten. Visserligen krävs en central ledning och en statlig förvaltning för att genomföra kulturpolitiken, och som måste avlönas, men samtidigt saknar de flesta av dessa tjänstemän budget för att utföra konkret arbete ute på institutionerna/fältet. Även de konstnärsorganisationer som fått stöd har en tung byråkrati jämfört med verksamhetens omfattning.

Trots dessa påpekanden, är dock slutsatsen att programmet som helhet ligger i linje med de nationella prioriteringarna och till stor del vänder sig till målgrupperna barn och ungdom.

Det svenska stödet jämfört med andra givares

Det saknas data om andra bi- och multilaterala givare inom kultursektorn och uppgifterna om enskilda organisationer är ofullständiga. Kulturministeriet gör inget för att samordna givarna och dessa saknar inblick i den totala finansieringen av sektorn, vilket är otillfredsställande.

I samband med utvärderingen sammankallade Svenska ambassaden ett givarmöte och det visade sig att en rad större och mindre projekt finansieras av olika givare med skiftande finansieringsformer. I några fall sammanfaller projekten med de Sidafinansierade: Författar- och Musikerförbunden, Ilha de Moçambique samt Provinsdirektionen i Cabo Delgado. Men det står dock klart att det enda omfattande, långsiktiga och väl planerade stödet kommer från Sida – de flesta andra givarna arbetar punktvis, med korta avtal och/eller med små anslag.

Erfarenheter för framtiden

Stöd till kulturen måste vara långsiktigt när det innehåller institutionsbyggande och när det avser att nå ut i hela landet. Det ligger visserligen en motsägelse i detta, när samtidigt institutionernas egen bärkraft ges stor vikt. Men det är en illusion att tro att man kan vidmakthålla en dynamisk kulturutveckling enbart med inhemska ekonomiska resurser.

Samarbetsprogrammets mål är högt ställda, och de har inte uppnåtts helt. Kulturen kan kanske bidra till demokratisering och pluralism, men inte väga upp alla de krafter som driver stora samhällsgrupper mot konsumism och individualism. Det finns även tydliga tecken på social och politisk frustration i samhället. Vad kulturen kan göra är att ta den sociala förändringsprocessen på allvar och delta i debatten om de mest brännande frågorna.

Målen för samarbetet är inte alltid lätta att förstå och därför måste det finnas en aktiv dialog mellan Sida och ministeriet samt helst också de olika projekten. Under den utvärderade perioden har möjligheten till dialog varit begränsad på grund av personalsituationen vid Svenska ambassaden. Om det verkligen råder konsensus om målen för samarbetet borde partnerskapet innebära en kontinuerlig kontakt där såväl problem som lösningar kan ventileras parterna emellan.

En modell som kompenserat bristen på dialog med Sida har varit sammankopplingen mellan kulturhusen i Beira och Västra Frölunda. De har en gemensam plattform och trots att resurserna varit olika är resultatet positivt. Liknande partnerskap förekommer mellan andra institutioner, t ex konstmuseet som ingår i det regionala SAMP-programmet.

Rekommendationer och förslag för framtiden

Allmänna rekommendationer

Fortsättning på programmet

Denna rekommendation vänder sig till såväl Sida som Moçambiques regering och grundar sig på analysen av programmet och Sidas mål för kultursamarbetet, nämligen *”att skapa förutsättningar för kulturell mångfald, skapande verksamheter och en bärkraftig utveckling grundad på de mänskliga rättigheterna”*. Programmet bör konsolideras och utvidgas och det bör revideras för att stimulera en avbyråkratisering och en genuin decentralisering.

Ett nytt program bör grunda sig på de hittillsvarande erfarenheterna och skulle kunna utvecklas enligt följande två linjer:

- Att återge det moçambikanska folket dess historia
- Kultur för barn och ungdomar

Huvudområdena museer, monument och kulturhus bör bestå, men kompletteras med andra områden som det ”osynliga kulturarvet”, koppling kultur/skola/läsning, konstnärlig utbildning osv. Man bör undersöka om det kan medföra fördelar att integrera de moçambikanska museerna i det regionala museiprogrammet.

Sida bör enbart finansiera institutioner som får medel via statsbudgeten (investerings- och driftbudget) eftersom endast dessa har förutsättningar att bli någorlunda bärkraftiga. Därutöver är det önskvärt att Moçambiques regering gradvis ökar den nationella finansieringen som komplement till den externa. Den punkten bör stå högt på agendan vid diskussion om en fortsättning av programmet, så att den svenska parten kan få en bild av institutionernas bärkraft.

Sidabudgeten bör öka, men resurserna bör främst gå till provinser och distrikt och de institutioner som finns där. Programmet bör även fortsättningsvis innehålla en stark komponent för kompetensutveckling och institutionsbyggande, och där bör ingå metoder för att minska beroendet av extern finansiering och bygga upp egen institutionell och finansiell bärkraft.

Jämställdhet, mångfald, demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter

Dessa grundläggande aspekter bör ges större uppmärksamhet inom programmet. Ministeriet bör utveckla nya personalutbildningsmetoder och alla reguljära utbildningsinsatser bör innehålla jämställdhet, mångfald, demokrati osv, istället för att det anordnas särskilda kurser på dessa teman. De bör omfatta alla anställda i ministeriet från central nivå ut till distrikten så byråkratin och institutionerna kan leva upp till medborgarnas krav på ett öppet och demokratiskt kulturklimat. Kulturen är partilös och kan i bästa fall bidra till att bryta ned sociala och (parti)politiska barriärer mellan människor.

Jämställdhet

Ministeriet bör formulera en personalpolitik som främjar jämställdhet mellan kvinnor och män och vidta åtgärder för förändring inom ministeriets egen organisation och inom de olika institutionerna. Det är ett långsiktigt arbete som kräver analys och översyn av utbildningskrav och befordringsgång och vad som är hinder för jämställdhet.

En annan aspekt gäller verksamheten inom ministeriets institutioner. Om den inte lockar också flickor måste man fråga sig varför. Varje institution bör analysera sin egen situation, inklusive chefernas attityder, och se över sitt verksamhetsutbud.

Kulturhusen har troligen bäst möjligheter att förändra attityderna bland ungdomar och bör få särskilt stöd för att inleda ett jämställdhetsarbete. Kulturhusens kurser i hemkunskap vänder sig till kvinnor och unga flickor. Men den typen av kurser bör också vända sig till de unga pojkarna (ev. separata kurser) för de behöver lika väl kunskap om hushållsekonomi, matlagning, barnavård, jämställdhet och familjelagstiftning, sexualfrågor och familjeplanering (inkl. HIV/AIDS), traditionella seder kontra moderna värderingar osv. Inget av detta förekommer i skolan men är viktigt för att unga människor ska kunna skapa sig ett någorlunda bra liv.

Vad gäller kvinnliga konstnärer bör de bjudas in att delta i utställningar och workshops. Konstmuseet i Maputo bör ha förutsättningar för att skapa ett konstcentrum för kvinnor.

Givarsamordning

Ministeriet bör ordna en årlig rundabordskonferens för de internationella och inhemska organisationer som stödjer kultursektorn. Dessutom bör ministeriet genom sin databas hålla givarna kontinuerligt informerade om stödet till sektorn för att undvika konkurrens mellan givare och överlappning.

Förstärkning av ministeriet

Det är nödvändigt att fortsätta att förbättra ministeriets tekniska kapacitet att följa upp vad som händer ute i landet för att sätta stopp för korruption och administrativa felaktigheter. Här bör även provinsdirektionerna inkluderas så att de bättre kan sköta tillsyn och ge stöd till sina respektive institutioner (museer, kulturhus etc).

Utbildning

Det finns ett stort behov av utbildning på alla de områden som ingår i programmet. Utöver korta workshops och seminarier har flertalet av dem som arbetar ute på fältet ingen eller otillräcklig utbildning för de uppgifter de är satta att utföra. Det gäller både mer tekniskt inriktade tjänster som t ex museikonservatorer och rent byråkratiska. Kulturhusens personal behöver formell eller informell utbildning i kulturpedagogik, teater, sexualundervisning (inkl. STD) samt viss organisation och administration.

Sida bör ge stöd via konsulter för att utveckla utbildningsprogram för musei- och monumentavdelningarna samt, via kulturhuset i Västra Frölunda, för kulturhusens behov.

Framtida finansieringsformer

De avdelningar och institutioner som är inordnade under Kulturministeriet bör få sin andel av Sida-budgeten genom ministeriet på samma sätt som hittills. Däremot finns en rad punktvisa eller andra insatser som bör finansieras på ett mer flexibelt sätt. Dit hör t ex konstnärsorganisationerna, men också enskilda organisationer, fria grupper, förlag osv. Sida bör använda erfarenheterna från Tanzania, och den Trust Fund som bildats där för stöd till kulturen. Det finns redan en kulturfond i Moçambique, nämligen FUNDAC, som numera framför allt delar ut priser i litteratur, konst osv, men fonden har ekonomiska svårigheter och fungerar inte som ursprungligen avsett. Sida bör dock låta utreda hur FUNDAC fungerar mer i detalj och vilken dess kapacitet är för att få underlag för en eventuell diskussion om fondfinansiering.

PROANI:s roll

PROANI har till uppgift att främja utvecklingen inom alla sektorer i Niassaprovinnsen. Stöd till det civila samhället och enskilda organisationer är ett viktigt inslag.

På kulturområdet förekommer samarbete mellan PROANI och IBIS, som ger stöd till Direktionen för kultur, ungdom och idrott. Hittills har inga initiativ tagits av PROANI för att initiera något kulturstöd. Det är därför viktigt att det sker ett organiserat samarbete mellan Kulturdirektionen, PROANI och

IBIS. Casa Velha i Lichinga bör få stöd, eftersom denna kulturförening har ungefär samma roll som ett vanligt kulturhus. Stödet bör kanaliseras genom Kulturministeriet, som bör bidra med löner och budget för drift och underhåll.

Ilha de Moçambique

Sida bör gå in som delfinansiär av rehabiliteringen av Ilha de Moçambique, eftersom det rör en omfattande uppgift som omfattar såväl fysisk och social infrastruktur utöver monument och museer. I detta fall ställs frågan om bärkraft på sin spets, för ön är ytterst förfallen och kan inte försörja sin befolkning, eftersom dess ekonomi är mycket speciell. Arbetslösheten anses ligga på 70%. Angreppssättet måste vara holistiskt, eftersom det rör sig om en bebodd världsarvsmiljö, där majoriteten av invånarna bor i ruiner och saknar vatten, sanitet, hälsovård osv. Moçambiques regering hoppas på turismen som inkomstkälla, men det är svårt att tänka sig att ön kan bli ett populärt turistmål idag, då turister måste konfronteras med monumentens skönhet och den mänskliga utsattheten.

Särskilda rekommendationer

KULTUR FÖR BARN OCH UNGDOMAR

Kulturhusen

Stödet till kulturhusen bör utvidgas, såväl budgetmässigt som geografiskt. Men detta bör ske endast på villkor att kulturhusen ges årliga anslag ur statsbudgeten till löner och drift. Innan ett mer ambitiöst program utvecklas för kulturhusen bör Sida och ministeriet låta göra en feasibilitystudie av kulturhusens finansiella situation/potential och administrativa kapacitet.

En framtida fortsättning av stödet till kulturhusen bör bygga på samarbete med Frölunda kulturhus, som kan avsätta personalresurser för detta. Samtliga kulturhus inom det nuvarande programmet bör ingå, plus Casa Velha i Lichinga, och stödet bör anpassas efter de olika behov som kulturhusen har (administration, ledning, verksamhetsutveckling, konstnärliga utbildningar och workshops osv). I samarbete med DAC bör man satsa mer på networking mellan kulturhusen och andra institutioner. I framtiden är det också viktigt att instruktörer och lärare får delta i utbytet mellan kulturhusen, och inte enbart direktörerna. DAC bör ta ansvaret för samordningen mellan olika finansiärer, framför allt mellan Sida och IBIS. Utöver de kulturhus som idag får stöd bör Sida studera möjligheten att bidra till att skapa kulturhus i Angoche och på Ilha de Moçambique (Nampulaprovinsen).

Kopplingen kultur – skola

Kulturinstitutionerna är beroende av den unga publiken som garanti för kulturintresset i framtiden, men de bidrar också till att berika barns och ungas tillvaro genom att de där får del av det som inte skolan ger. Därför bör kulturinstitutionerna fördjupa samarbetet med skolan för att skapa pedagogiska synergieffekter och få med lärarna i kulturarbetet. Museernas pedagogik skiljer sig från de statliga skolornas och kan inspirera de lärare som vill utvecklas i yrket.

Biblioteken är också viktiga pedagogiska institutioner, men har hittills inte ingått i Sidastödet. De kommunala biblioteken har hög prioritet för Kulturministeriet, men bör ändå inte få stöd. Det beror på att hela bibliotekssystemet i Moçambique har så stora brister att det skulle kräva mycket stora insatser i form av bibliotekarieutbildning, bokanskaffning osv. för att få biblioteken på fötter. De få biblioteken används idag framför allt som läsesalar där skolungdomar läser läxor. Istället för ett biblioteksstöd bör Sida undersöka möjligheten att skapa små läsesalar ute i bostadskvarteren, dit skolungdomar lätt kan ta sig (viktigt särskilt för flickorna, som inte har möjlighet och tid att åka in till biblioteket). Sådana läsesalar bör ha skolböcker och referenslitteratur samt dagstidning och några tidskrifter. Den enda ”lyxen” som krävs är elektricitet, eftersom man i Moçambique studerar i flera skift och salarna bör ha öppet på kvällstid. Under en första fas behövs knappast specialutbildad personal, utan salarna

kan skötas av personer med lärarutbildning. Sida bör satsa på ett pilotprojekt i exempelvis Pemba eller Nampula, där det finns stort engagemang för bibliotek. Om projektet lyckas och fortsätter kan läsesalarna utvecklas vidare med Internetuppkoppling etc, om förhållandena så medger. Även i detta fall gäller att löner och driftbudget måste garanteras av Moçambique.

Skrivarverkstäder

Skolan stimulerar inte fritt skrivande (creative writing) och de flesta moçambikaner (även proffsskribenter) skriver stelt och byråkratiskt. Därför borde kulturhusen ordna skrivarverkstäder för ungdomar som vill lära sig skriva med lärare som kan vara författare eller journalister som är intresserade av att arbeta med ungdomar.

Teaterutbildning

Hittills har stödet till teater i Moçambique gått till Mutumbela Gogo (Teatro Avenida) i Maputo, som i sin tur ordnat workshops på olika platser i landet och som nu försöker starta en egen teaterutbildning. Beira är emellertid ett annat viktigt centrum för teaterutvecklingen i landet och här finns cirka tjugo teatergrupper. En av de bästa (Haya-Haya) är beredd att ta ansvar för en utbildning baserad i Kulturhuset och med Västra Frölundas teaterpedagog som stöd. Kulturhuset har ett bra nätverk och på så vis kan projektet omfatta de många grupper som finns i Sofalaprovinnsen. Sida bör alltså stödja en organiserad och långsiktig teaterutbildning i Beira. Ett sådant projekt bör särskilt försöka rekrytera kvinnliga deltagare.

ATT ÅTERGE DET MOÇAMBIKANSKA FOLKET DESS HISTORIA

Det osynliga kulturarvet

Utöver det byggda och materiella kulturarvet, som ges stor tyngd i det pågående programmet, bör även det osynliga/immateriella kulturarvet uppmärksammas. Hur skall man bevara den rika muntliga litteraturen/kulturen? Och musik, sånger, folktro, gåtor, lekar och spel? ARPAC har redan ett stort oredigerat material, vilket också inkluderar musikinspelningar. ARPAC är på väg att fotokopiera det nedtecknade materialet, vilket dock inte verkar vara särskilt praktiskt för att göra detta stora material tillgängligt för forskare och allmänheten. Sida bör göra en särskild studie av ARPAC för att klarlägga materialets omfattning och innehåll, ARPAC:s kapacitet att inventera och systematisera det befintliga materialet samt möjligheter till utgivning av existerande manuskript, scanning av dokumentation för utgivning på CD (görs f n av författningssamlingen, lagstiftning etc) samt utgivning av inspelad musik på CD. Eftersom ARPAC får stöd från olika håll bör man utreda hur stödet kan samordnas.

Ett särskilt intressant fenomen är de kvinnliga Tufugrupperna på Ilha de Moçambique och på andra håll i Nampula och Cabo Delgado. Dessa sång- och dansgrupper har redan spelats in otaliga gånger, men de har aldrig fått någon ersättning eller ens skivorna och är trötta på att bli utnyttjade. Men de fortsätter att arbeta med sina grupper, skriva texter och uppträda lokalt eller på andra platser. På Ilha de Moçambique finns fem kvinnogrupper (Tufu) och en manlig Maulidegrupp, samt en Nsope dansgrupp. Sångtexterna är levande historia och ofta samhällskritiska. Grupperna är en del av livet på ön och medlemmarna arbetar energiskt för att bevara traditionen, men trots det finns risk för att den urholkas och "turistifieras". Dessa grupper borde snarast dokumenteras på ett seriöst sätt (inspelning av musik, videofilmning, nedtecknande och översättning av texter, intervjuer osv).

Bevarande av monument

Undervisningsministeriet är i färd med att utarbeta en ny läroplan för grundskolan. Kulturministeriet bör försöka utnyttja den möjligheten för att introducera temat kunskap om och vård av kulturarvet (i dess olika former) inom historieämnet i lärarutbildningen.

Monumentavdelningen ägnar sig åt ett ganska praktiskt arbete för att göra kulturarvet känt bl a genom de pedagogiska skyltarna vid arkeologiska fyndplatser. Här finns många erfarenheter och idéer från andra länder att ta efter, som stadspromenader, litterära skyltar, kulturkartor i de äldsta städerna (och naturligtvis på Ilha de Moçambique) etc. Sådana mindre aktiviteter kan genomföras av föreningar eller kunniga personer med skolor, lärare, turister och allmänhet som målgrupper.

Annex 1

Terms of reference for the evaluation of Swedish support to culture in Mozambique 1997–2000

1 Background

Sida has since 1987 supported the culture sector in Mozambique. It has been financed both within the bilateral agreement and by other votes such as “Special programmes”. However since 1997 the support is included in the bilateral programme as proposed in the country strategy for Mozambique for the period 1996–2001. In 1997 an agreement for the period 1997–1999, three years, was signed for an amount of SEK 9.000.000.

In late 1999 the Ministry of Culture submitted a proposal for continued support. Sida decided to grant SEK 9.000.000 for the period 2000–2001, a continuation of the ongoing programme. It was also decided that during the period an evaluation should be carried out that is also forward-looking.

The objectives of the Swedish support to the sector has been to promote a democratic development in Mozambique by popular participation and also strengthening a national identity and promote gender equality.

The focal point of the support has during these years been on cultural heritage, development of museums and monuments, support to cultural houses “Casas de Cultura”. Västra Frölunda Kulturhus in Gothenburg has cooperated with Casa de Cultura of Beira. Associations of artists in music, visual arts and literature has also received a small core support. Teatro Avenida has received support to a play about the woman’s role in Moçambique. From “Special programs” they received support for the cooperation with Backa Teater in Gothenburg.

2 Purpose and Scope of the Evaluation

Sida regularly assesses its support with regard to quality, relevance and impact in relation to the development aims targeted for the assistance. The support to the culture sector has not been evaluated during the last five years and in order to get an independent view of the Swedish support to culture in Mozambique it is suggested that an evaluation of the support is undertaken. The evaluation will give an input to the country strategy for 2002–2007.

The overall aim of the evaluation is to assess whether the support is building up domestic capacity and longterm sustainability in the field of culture. The evaluation should assess the relevance and cost effectiveness of the present activities within the cultural support.

The study is proposed to take place during the beginning of 2001 and will constitute an important input for designing possible future funding to the sector. For that reason it is of utmost importance that the study produce concrete recommendations and is forward-looking and practical.

The study should be conducted in close cooperation with the Ministry of Culture, recipient organisations, the Embassy of Sweden in Maputo, and the Sida headquarters division of Culture and Media.

3 The Assignment (issues to be covered in the evaluation)

The assignment shall include but not necessarily be limited to

Relevance, objectives and activities

To be understood as the degree to which the objectives of the projects are valid and pertinent over the period of implementation. To do so the evaluation should cover the following:

- A short description of the sector and problem area in Mozambique.
- Relevance of the support in relation to the overall objectives and strategy for the Sida development cooperation with Mozambique outlined in the country strategy for Mozambique 1996–2001 and Sida's action programs for Poverty, Democracy and Justice, Gender and Sustainable development.
- Analysis of project concepts and designs in terms of whether they have addressed national issues and the approach used has helped solve the problems identified.
- An assessment on how gender aspects have been included in the projects and comments on how gender can be further enhanced.
- A description and analysis of the development of the Ministry of Culture and relevant departments within the Ministry and organisations receiving Swedish support.
- Identification and analysis of positive and negative aspects of the implementation of projects as well as the role of the Ministry of Culture in the process.
- A description of the Swedish contribution in relation to other donors.

Lessons learned and recommendations for possible continued support

The implications of the activities in the past support should be translated into whether there exists a need for future support. If so,

- Analyse the operational and the strategic lessons learned from the past support.
- Assess important areas of competence that are not covered in the present arrangements.
- Recommend areas and organisations to be supported.
- Recommend how future support should most effectively be designed.

4 Methodology, Evaluation Team and Time Schedule

Methodology

Sida suggests that the methodology used for the evaluation be participatory and include all identified stakeholders. A participatory evaluation allows a process which invites different stakeholders to articulate and present their needs, interest and expectations.

The evaluation should be carried out

- Through studies of relevant documents and reports such as project proposals, agreements and financial and narrative reports.
- Interviews with Sida officials which are responsible for the administration of the support both at the Sida headquarters in Stockholm and at the Embassy of Sweden in Maputo.
- Interviews with former as well as present responsible officers and ministers of the Ministry of Culture.
- Interviews with recipient organisations in Mozambique and Sweden who has received Swedish support as well as organisations representing fields that have not received Swedish support.

Evaluation Team

It is recommended that the consultant team consists of one or possibly two people with a knowledge of Mozambique, culture, institutional capacity building, administration and accountancy procedures and competence in Portuguese, Swedish and English.

Time Schedule

The evaluation will take place in Mozambique and Sweden during February/March 2001. The length of the assignment is estimated to 4–5 weeks' full-time work.

5 Reporting

The findings will be presented in a report and possibly at a seminar or workshop in Maputo.

The evaluation report shall be written in English and should not exceed 30 pages, excluding annexes. Format and outline of the report shall follow the guidelines in *Sida Evaluation Report – a Standardised Format* (see Annex 1). Three copies of the draft report shall be submitted to Sida no later than ? (inte fastslaget ännu). Within 3 weeks after receiving Sida's comments on the draft report, a final version in 5 copies and on diskette shall be submitted to Sida. Subject to decision by Sida, the report will be published and distributed as a publication within the Sida Evaluations series. The evaluation report shall be written in Word 6.0 for Windows (or in a compatible format) and should be presented in a way that enables publication without further editing.

The evaluation assignment includes the production of a Newsletter summary following the guidelines in *Sida Evaluations Newsletter – Guidelines for Evaluation Managers and Consultants* (Annex 2) and also the completion of *Sida Evaluations Data Work Sheet* (Annex 3). The separate summary and a completed Data Work Sheet shall be submitted to Sida along with the (final) draft report.

Recent Sida Evaluations

- 01/34**   **Of Trees and People ...: An Evaluation of the Vietnam-Sweden Forestry Cooperation Programme and the Mountain Rural Development Programme in the Northern Uplands 1991–2000.** Claes Lindahl, Kirsten Andersen, Kjell Öström, Adam Fforde, Eivind Kofod, Steffen Johnsen.
Department for Natural Resources and the Environment
- 01/35**   **Acting in Partnership. Evaluation of FRAMA (Fund for Agricultural Rehabilitation after MITCH) Ministry of agriculture and Forestry (MAGFOR) – Sida project Nicaragua.** Bengt Kjeller, Raquel López.
Department for Natural Resources and the Environment
- 01/36**   **Sociedad de Cooperación. Evaluación de FRAMA (Fondo de Rehabilitación para la Agricultura despues del huracán MITCH) Ministerio de Agricultura y Forestal (MAGFOR) – Asdi en Nicaragua.** Bengt Kjeller, Raquel López.
Department for Natural Resources and the Environment
- 01/37**   **Report on the Hoanib River Catchment Study Project Evaluation. Final Report.**
Harmut Krugman
Department for Africa
- 01/38**   **Sida's Support to the land Reform Related Activities in Estonia.** Mark Doucette, Sue Nichols, Peter Bloch
Department for Central and Eastern Europe
- 01/39**   **Legal Services to the Poor People in Zimbabwe.** Haroub Othman, Dorille von Riesen
Department for Africa
- 02/01**   **Mainstreaming Gender Equality. Sida's support for the promotion of gender equality in partner countries.** Britta Mikkelsen, Ted Freeman, Bonnie Keller et allis
Department for Evaluation and Internal Audit
- 02/01:1**   **Mainstreaming Gender Equality. Sida's support for the promotion of gender equality in partner countries. Country report Bangladesh.** Britta Mikkelsen, Ted Freeman, Mirza Najmul Huda, Sevilla Leowinatha, Jowshan A. Rahman
Department for Evaluation and Internal Audit
- 02/01:2**   **Mainstreaming Gender Equality. Sida's support for the promotion of gender equality in partner countries. Country report Nicaragua.** Ted Freeman, Milagros Barahona, Ane Bonde, Sarah Forti, Britha Mikkelsen, Guadalupe Salinas
Department for Evaluation and Internal Audit
- 02/01:3**   **Mainstreaming Gender Equality. Sida's support for the promotion of gender equality in partner countries. Country report South Africa.** Bonnie Keller, Sarah Forti, Britha Mikkelsen, Susanne Possing, Kgotso Schoeman, Rose-Pearl Pethu Serote
Department for Evaluation and Internal Audit
- 02/01:4**   **Integración de la Perspectiva de Igualdad de Género. Apoyo de Asdi en los países de Cooperación para el Desarrollo: Informe de país – Nicaragua.** Ted Freeman, Milagros Barahona, Ane Bonde, Sarah Forti, Britha Mikkelsen, Guadalupe Salinas
Department for Evaluation and Internal Audit
- 02/02**   **Water Research Fund for Southern Africa (WARFSA) Project evaluation.** Harmut Krugmann
Department for Natural Resources and the Environment
- 02/03**   **Avaliação do Apoio Sueco à Cultura em Moçambique 1997–2000.** Kajsa Pehrsson
Department for Democracy and Social Development

Sida Evaluations may be ordered from:

Infocenter, Sida
S-105 25 Stockholm
Phone: +46 (0) 8 690 93 80
Fax: +46 (0) 8 690 92 66
info@sida.se

A complete backlist of earlier evaluation reports may be ordered from:

Sida, UTV, S-105 25 Stockholm
Phone: +46 (0) 8 698 51 63
Fax: +46 (0) 8 698 56 10
Homepage: <http://www.sida.se>

SWEDISH INTERNATIONAL DEVELOPMENT COOPERATION AGENCY

S-105 25 Stockholm, Sweden

Tel: +46 (0)8-698 50 00. Fax: +46 (0)8-20 88 64

Telegram: sida stockholm. Postgiro: 1 56 34-9

E-mail: info@sida.se. Homepage: <http://www.sida.se>